Бүтүү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

1925 чылда үндезилеттингеН

ШЫН

1971 чыл ИЮЛЬ 18 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 172 (8632).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ӨРТӨӨ 2 КӨП.

Бөгүн—Металлургтуң хүнү

УРАЛ КЫЗЫ, ТЫВА ОГЛУ

Репортаж

Кобальт рудазы чүүктөөн бедик-бедик машиналар үүрмектелге фабриказының үстүнде руда урар өөште келди. Баштайгы машина чүүгүн оожум бадыды. Шойлар дег аар даштар киварткейдир төгүлгөн соонда бедик бажыңның дүмдүүн куду шиинейнин бады барды. Хову-Аксының кезек-кезек аргалар хөлзөй сыныдан казып үндүрген ол даштарның хүнге чайваан өнүү көөрге, коргулчуулуг-даа, харын-даа Өвүрүүн Дус-Даанын хаялар дег дузуна домейлешкек.

Чүс-чүс тонна-биле санаттынар үнелиг байлакты чуура дюрбелеп хоюглаан дерилгелерни тыва малчының кызы Кама Монгуш, Урал заводунуң ажылчыны Мария Сабанова демнежип башкарган турар. Ында улуг аппаратчик Алексей Иванов механизмнер ажылдыр өөрүүче көрүүп кээп, фабриканың өй-тавында ажылдап турарын өөрүшкүлүг дыңнатты. Удуртукчузунуң чугаазын дыңнаан демги аныяктар харылап турар участогунда турушторын каттап эзлеп, чай аразында чугаалажып каан турду. Мында бөөлдеңип, тырыккыланган дерилгелер соксаал чок хеделгеш турупканда оларның даан-нимээни-даа холчок. Эрнин ажыр аскымнавышаан, шаанкын аккан хемнің даажы-за озлаан.

«Тыва кобальт» комбинадының гидрометаллургия цехинің металлургтары база-ла чаа дерилгелернің канчаар ажылдарын шенеевишаан, кобальт концентрадын белеткөөрин үргүлчүлөөрлер. Мында база-ла Урал оглу, тыва кызы техниканың нарын тургузуун беш салаа дег билип алган, эртит-демниг ажылдаан турар-дыр. Концентрат холушкан эзилдиргиг сугну ылгалдырып шуурен каатар кылдыр таарыштыр кылган цехтрибуга оожум долгавыр. Ооң хандамырлыг судалын тудуп, башкарган аппаратчиктің адын Петр Тумен-Хөө дээр. Аная дузалашкан аныяктарның бирээзи урал кызы Тамара Алексеева болду. Бо аныяк металлургтарның ажыл-ижин мастер Александр Бакаевов удургуп турарын өөрүшкүлүг билип алдым. Оолдар, кыстар колдаан бо бригада айдар санында бедик шыныарлыг кобальт продукциязын будурер даалгазын ажыр күүсеп келгеН.

Дурнукгурулганың автоклавтарның дериг-черекселлерин будурулгенің технологиязына таарыштыр кылырына чаартыкчы саналларны ажылдап эгелээн. Цехтерге узуражын, ажыл-херээ-биле какы танышкан, найырадыг аныяктарывыстың идеикейлиг киржилгеа-биле бирги чартык чылда ажыглаттынган чогаадыкчы саналларның ачызында 160 мүн ажыг рубльдүн экономиктиг ажыы алдынган. Чаа будурулгеде урал чурттуг Галина Ямасыпова, Москвада аалдыг Наташа Целищева, тыва чурттуг Петр Тумен-рын өскөнер Николай Торгоковтан билип алдым. Оолдар, кыстар колдаан бо бригада айдар санында бедик шыныарлыг кобальт продукциязын будурер даалгазын ажыр күүсеп келгеН.

Дурнукгурулганың, автоклавтарның дериг-черекселлерин будурулгенің технологиязына таарыштыр ажылдарына чаартыкчы саналларны ажылдап эгелээн. Цехтың ажыл-ижинчилериве ажаа дыштаныр, кадыкшылын быыглап, эки хандырылгазы бейдалга дыштаныр арга турустунар-дыр.

Боттарывыстың бо байырлалывыстың хүнүнде культура амыдырында болушкын. Чарны демдеглээр апаар бис. Тываның чогаалчылары, артистери биеттинге кээп, ужуражыдгаларны эрттиргеН. Бистің уран-чүүлчуларивистің, спортчуларывыстың чедишкиннери республикада сурагжаан.

Чоокку 2-3 чыл яштивде Хову-Аксының суурларын чаартыр тудуп, сайзырадыын херек кырынга чедип алыр соругланы салып турар бис. Ол бүгү херекке бистің мурнакчыларывыс, хөй-ниитилериве бир дугаарында идеикейлиг киржири чугаажок. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин коллективтерде калбарган. Ол дээш чарыышта ниитизи-биле мун ажыг кижи киржин турар. Ол бедик атты беш коллективтер чедип алган. 170 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Тергини эки ажыл-херээн 10 ажыг кижи бедик үнеледи, Совет чазактың орден-медальдары-биле шаңнаткан.

Бо хүнде бистің хөй санныг мурнакчыларывыс ССРЭ-ниң Өнүү металлургия министерствозундан, Облпрофчөвүлеттен болган СЭКП Таңды райкомунун, райкүүсеомнуң хүндүүг бижиктери-биле шаңнаткан. «ССРЭ-ниң өнүү металлургиязының социалистиг чарыжының тергинии» деп значок-биле комбинаттың аппаратчыгы Геннадий Тоставалов, ССРЭ-ниң Өнүү металлургия министерствозунуң Хүндүүг бижии-биле даг ажылчыны Балчыймаа Аңгыр-оол, Залевир Ямасыпов шаңнаткан.

А. ВАНЖА.

«Тыва кобальт» комбинадының директору.

ЧУРУКТА: будурулгенің ажыл-чорудулгазын экижидериге үнелиг саналларны киирип турар конструктор бюроозунуң ажылдакчылары Валентина Вишнякова биле Лидия Долженко (үстүнде). Удут лаборант Чаш-оол Шивитпаа (адаанда).

Авторлуң фотозу.

ХОВУ-АКСЫНЫҢ МЕТАЛЛУРГТАРЫНДА

Совет металлургия — Совет Эвилелиниң индустриалдыг күчүзү. Ооң иштинде өөнүг металлургия социалистиг экономиканың чүгүле кезээ.

Улус ажыл-агыйында өөнүг металлургиянын ужурдузазын үнелеп көрүп, ооң бир чаа будурулгезин Тыва республиканың Хову Аксына тудуп эгелээн. Эвин чыткан сын эдээнге орус, тыва, украин болган өске-даа нациялардың хамаатылары демнежип, удут тудугну тудуп доосканн. 1970 чылдың июнь 27-нин хүнүнде күрүне комиссиязы ол комплексиин хүлээп ап, ажыглаалче киирер дугайында актыга ат салган. Ону ажыдарының байырлаачыг, өөрүшкүлүг, уттундурбас хүүнүн республика 13 чыл ажыг үеде маган келген. Партиянын XXIV съездиниң Директиваларында ол комбинаттың тудуун доозар дугайында айыттынган соруга ынчаар боттанган. Чаа комбинат эдиктирилгенің чадазын эртип, будурулге күчүзүн шинчеп ап, чуртка Тываның кобальтызын берип эгелээн. Тоску беш чылдың баштайгы чылының 6 айларында кобальт комбинадының ажыл-ишчилери чамдык коргузуулгер талазы-биле эки түнелдерин чедип алган. Капитал тудугну кылырына үндүрген акшахөрөнгүни шинчеп алырын 1,966 миллион рубль түнге, азы 101,9 хуу, ооң иштинде тудуг-монтаж ажылдарының 1,334 миллион рубль түнге күүсеткен. Ол ышкаш ажылагыйы арга-биле тудуг кылырының байдалы экижээн. Ылаңгыя кобальт рудазы алыр соңгу рудникти алгыдыр тудуп кылырын болгаш орук тударын 537 мүн рубльге, азы 119,8 хуу боттандырган. Эрткен чазын бо хүннерге чедир дагжылар, металлургтар, механиктер, энергетиктер будурулге техниказын шинчеп алырынга улуг үүнүн киргеннер. Оларның чангыс деминг ажыл-херээнин түнелиинде өлүг байдалга турган дерилгелер ажыглаалче киирип, ажылдап эгелээн.

Бирги чартык чылда кобальт будурун үндүрериниң планы 100,2 хуу күүсеттинген. Ол үеним дургузунда белеткөөн продукциянын бот-үнеан 123 мүн рубль чедир чиигээн. Сеолгу үш айларда ажылагыйы чорудулгазынган болур чарыгдалдар эзлээн кылырылган. Белеп продукцияны сайгарарын база күүсеткен. 6 айларда күш-ажылдың будурукчулуу каш катан өскен.

Бо чылдың январьда руда ниикке дүрген арганы ажыглап, руда казарын чедип алган. Ооң эгелекчизинге болган күүседикчизинге Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизинге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Алексей Тимофеевич Шадрининиң бригадазының дагжылары хамаарган. Бо шалыпчы бригаданың удуртукчузу төлептиг кижилерниң бирээзи. Ол СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнүнге кандидат.

Бистің гидрометаллургтарывыстың ажыл-хөрөө хайнышкынныг, чай чок болуп, кол черни эзлеп турар. Кобальт концентралын мышыктан ацыдаларына хамаарышкан будурулгенің технологтуг эдиглерин, тургузулгаларын олар дидим чогаадыкчы кылын турар.»

Металлургтарның чогаадыкчы ажыл-ижинин ачызында турвукгурулга салбырындан ажык чок породалар артынчыларын ылгадыңар пектрифуга ажылгалда кирип, ажылдап эгелээн. Металлург кадрларның чедишпезинин болган бар кижилерниң чамдыктарының арга-мергежилиниң кырылган чедир кылдынаан түүлдер турза-даа, руда арыглаарының чорудулгазы ноорту эжиже бар чоруур.

Металлургтар хүнүн таарыштыр Хову-Аксының электри станциязының, руданы үүрмектен арыглаар, транспорт цехтериниң болган топ будурулге лабораториязының коллективтери күш-ажылчы чедишкиннерни чедип алган. Бо хүннерде бистің кол цехтеривистің механиктиг болган электротехниктер будурулгенің барык культурлуг болуун чедип алырының бүгү-ниити социалистиг чарыжына эки көргүзүлгени чедип алганы дээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган профсоюзилеринің область Чөвүлелиниң Хүндүүг бижиктери-биле шаңнаткан.

Бистің тудугчуларывыс хөй тудугларны ажыглалга киирип келген. Бо чылдың тудуг планы база улуг. Чартык чылда чуртталга шолун ажыглалга киирериниң планы 109 хуу күүсеттинген. Ол үеде 12 өг-бүле чурттаар 4 бажыңны болган ийи өг-бүле чурттаар үш бажыңны олар дужаган. Ооң ниити шолу 2417 дөрбелчин метр. Ам 12 өг-бүле чурттаар 6 бажыңны тудуп турарлар. Ол бажыңнар база-ла бо чылын ажыглалче кирер. Ол ышкаш телевидение дамчыдылгазының ретрансляторун туткан. Ооң дузазы-биле Хову-Аксының чурттакчылары Кызылдың, Москваның теледамчыдылгаларын көрүп турар апарган. Үжен хире ажылчын олуттуг амыдырадхандырылга комбинадының бажыңы, бир-мун дөрбелчин метр шолдуг тешлица тудуу доозулгалак. Ында өстүрүп эгелээн огурецтериниң, помидорларының рассадаларының дужуду күзүн ажылчынның, металлургтың столун доддурунтар. Чаа суурда металлургтарның Культура ордузунун тудуу үргүлчүлевишаан. Келир үеним салгакчыларынга таарыштыр кылган 100 уруглар турар ясли-садтың эжин азыттынын, чаштарны хүлээп алган. Ам ийи ыңдыг ясли-садты тудуп турар.

Совет металлургтар хүнүн демдеглеп турар хүнүвүстүн будуузунде күрүне комиссиязы 50 олуттуг кадыкшылга профилакторийин хүлээп алырынче кирапкен. Бо 50 метр дурттуг, ийи каат, чырык, чараш бажыңны чаа суурнун үстүнде, долгандыр арга-ыяш бургаан өзен иштинде тутнан. Ону долганган бойдусту көөрге, көк далай сагындырар, магалыг-ла! Ам Хөө-даа эрес-кежээ металлургтар.

О. ОХЕМЧИК.

ХАКАС ӨҢНҮКТЕР, КИРИП МООРЛАҢАР!

ДААРТА БИСТИН РЕСПУБЛИКАГА ХАКАС ЧЕЧЕН ЧОГААЛДЫҢ БОЛГАШ

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ НЕДЕЛЯЗЫ АЖЫТТЫНАР

Даарта бистің хакас аалчыларывыс четкилеп келир. Бисте кымнар келирил? Ханасияның М. Ю. Лермонтов аттыг театрындан артистер 30 кижи, ырының болгаш танцының «Жарки» дээр ансамблиниң 66 кижи болгаш областың Культура башкылының орус, улусчу ансамблиниң 66 кижи база чогаалчылар болгаш чуруукчулар—ниитизи-биле 190 ажыг кижи бисте келир.

Хакас чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң неделязы июльдуң 19-та Политчырыдыышкын башкылынга ажыттынар. Ынчаарга июльдуң 20-де хакас чуруукчуларның чогаалдарының делгелгези хоорайның Гастелло аттыг парыгынга ажыттынар.

Ооң соонда хакас аалчылар бистің республиканың районнарынче чоруурлар. Июльдуң 20-ден эгелээш 23-ке чедир «Жарки» ансамбль Чөөк-Хемчик районга барып, Чадаана хоорайга, «Искра» колхозка, Шемиге, Чыраа-Бажынга өөннарны көргүзер.

Орус, улусчу ансамбль ол-ла хүннерде Бии-Хем районнуң Туран хоорайга, Өөнке, Каа-Хемниң Сарыг-Сепке болгаш Кундустугга өөннарын чонга бараалгадырлар.

Ханасияның М. Ю. Лермонтов аттыг шин театры Улуг-Хем районга баргаш, Шагаан-Арыгга, Чаа-Хөлге, Арыг-Үзүүнге, Чодураага шилерин көргүзерлер.

Чогаалчылар ол-ла хүннерде Чадаана, Ак-Довурак хоорайларга, Кызыл-Мажалыкка ужуражылышкыннарны кылыр.

А хакас чуруукчулар Хөөу-Аксынга барып, «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга болгаш албан-хаакчыларынга боттарының ажылдарын көргүзүп бараалгадырлар.

Хакас өңнүктеривистің бистің республиканга ажыл-чорудулгазынга улуг чедишкиннерлиг болурун күзеп каалыңар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Хакас өңнүүм

Улуг-Хемниң унуп дургаар
Кады чурттап өскен төрел
Уран чүүлге ырлап келгеН
Хакас өңнүүм, Силер амыр!
Ак-көк хемнер — Совет Тыван
Аалчы өңнүүн куспактанкаш.
Аалыңдыва мооргаңар!—деп
Ак чемин соңнеп турум.

Ажай буурул Саяк сыныын
Артын, иштин чаарты турттаан
Аны-дунма хакас, тыва
Амыр солчуп, ырлажыпты.
Улуг орус аны баштаан
Улустарның кежин-чолу
Аны-дунма найыралды
Алс-кежиин ырлап чор бис.

Чайның хүнү, чараш чечээ
Чайынналып, чассыткан дег.
Чаазык-чаагай ыырайындан
Чалыы-хакас кестүп кээп тур.
Ленинчи партия дээш,
Аны-дунма найырал дээш
Ишиг, хомус, чадаганга
Аян туцуп ырааал, өңнүк!

Л. ЧАДАМБА.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Тиилекчилерге шаңналдар

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Тоожу районуң ажылчы чонары СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, үлетпүр будурулге, амыдырал-хандырылга болгаш белеткел чөрлери төскү беш чылдың бирги чылының баштайгы алды айында багай эвес ажылдап, планның даалгаларын шупту хевирлер талазы-биле күүседирин чедип алган. Ооң иштинде чаңгыс-ла амыдырал хандырылга комбинады планның көргузуулгерин ниитизи-биле күүседирин чедип ап шыдаваН.

Социалистиг чарыштың түнелинде тиилекчилерге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл туктарын моон адаанда будурулгелерге тывыскан: үлетпүр будурулге организацияларындан —Ырбанның ыяш белеткөөр пунктузунга, белеткел организацияларындан — кооперацияның аныыр тывыш ажылагыйынга тывыскан.

В. БАЙЫР-ООЛ.

Мурнакчы Советке тук

Каа-Хем районунуң Бүрен-Хем кедзо Совети 1971 чылдың баштайгы чартыында чоннан күрүнеге эзт болгаш дук садын алырының талазы-биле районнуң кедзо Советтериниң социалистиг чарыжында тиилекчи боолу үнгеН. Кедзо Совет боттарында малдыг өскөлерден чартык чылда күрүнеге эзт садын алыр опаалгазын 173,7 хуу, дуктүүн — 342,5 хуу күүседип, 673 центнер эзти, 173 центнер дуктуг садын алган.

Июль 14-те кедзо Советке (күүскомнуң даргазы эш Е. С. Галкина) СЭКП райкомунуң болгаш район Советиниң күүскомунуң кедзо Советтер аразында шилчиир Кызыл туктуг тывысхан болгаш 300 рубльдүн акша шаңналын бергеН.

Я. ДОРЖУ.

Септелге доозулган

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбыры тараа ажаан алыр техника септелгезин эки организаастаан. Салбырда септеае чогуур «СК-4» маркалыг 8 комбайн бар. Оларны септекчилер звенозу механик эш М. Кожаалдың удуртулгазы-биле эки ышнарлыг кылдыр септеп доосканн. Белеп болган комбайнларны чыскаай тургузуп каан.

Звено ооң ацгыда тараа арыглаар, кургадыр, чүдүрер машиналарның септелгезин база кылып турар.

О. ХУНА.

«ЭЛЕГЕС» СОВХОЗТУҢ БӨЛҮК АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ ХҮНДҮЛҮГ АТТАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Кедзо ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыязы дээш:

Совхозтуң тракторизи Алексей Иванович Овчинниковна—Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору;

Совхозтуң кол ветеринария эмчизи Иннокентий Иннокентьевич Зверевке — Тыва АССР-ниң алдарлыг ветеринария эмчизи;

Совхозтуң хойжузу Солдат Чеченовна Бавун-оолга — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны;

Совхозтуң саанчызы Биче-кыс Хевер-ооловна Байкарага—Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1971 чылдың июль 15.

«ЭЛЕГЕС» СОВХОЗТУҢ БӨЛҮК АЖЫЛЧЫННАРЫН БОЛГАШ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Кедзо ажыл-агый будурулгезинге хөй чылдарда ура-тушведлиг ажылдан келгени дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле:

кол бухгалтер Раиса Ивановна Богдановны;

директор Фатима Макаровна Звереваны;

быыза ажаакчызы Наталий Бий-Хураковна Оюнну шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1971 чылдың июль 15.

Сеткил-сагыштың ханызындан четтиришкин

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Союз-11» космос корабли-биле Черже эзп келяр үеинде ССРЭ-ниң ужудукчу-коемондаттары Совет Эвилелиниң Маадыры Георгий Тимофеевич Добровольскийниң, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Владислав Николаевич Волковтуң болгаш Совет Эвилелиниң Маадыры Виктор Иванович Пацаевтиң мочээзинге холбаштыр боттарының кажыдалдарын чорутукан Совет Эвилелиниң бүгү партия, совет болгаш хөй-ниитки организацияларына, будурулгелериниң, колхозтарының болгаш албан чөрлериниң коллективтеринге, түс-түс хамаатыларына, а ол ышкаш аны-дунма маркеевчи-ленинчи партиялардың Төп Комитеттеринге, социалистиг чурттарның болгаш өске-даа күрүнелериниң чазаатарынга, дипломаттыг төлөлекчилерге, даштынгы күрүнелериниң хөй-ниити организацияларынга болгаш түс-түс хамаатыларынга сеткилсагыштың ханызындан четтиришкинин илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

«МЕТЕОР» УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Метеор» дээр метеорология спутникти салып үнүлүрерин 1971 чылдың июль 16-да Совет Эвилелиге боттандырган. Спутникти салып үнүлүрениниң кол соруглазы болза, агаарның оперативтиг албаныны ажыглаар эргежок чугула метеорология информациязын алырын хандырары болур.

Чер бөмбүрөөниң чырык болгаш карангы талаларында булуттун, харлыг черлериниң байдалын шинчилоор, а ол ышкаш Черниң чылыг энергиязы-биле көрүнчүктелип, хеелдениң турар дугайында медзелерни алырын хандырар метеорология аппаратуразын спутникти иштинде турускан. «Метеор» спутникте метеорология аппаратуразындан ацыда бар чүүлдер: черже спутниктиң булуттун, харлыг черлериниң байдалын шинчилоор, а ол ышкаш Черниң чылыг энергиязы-биле көрүнчүктелип, хеелдениң турар дугайында медзелерни алырын хандырар метеорология аппаратуразын спутникти иштинде турускан. «Метеор» спутникте метеорология аппаратуразындан ацыда бар чүүлдер: черже спутниктиң доктаамал чигелаерин хандырар система, Хүнде хүн батареяларының автономнуг чигелоошкинин электри хандырылгазының системазы, орбитаның элементтиерин ылаштыр хемчээр радио системазы, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында медзелерни Черже дамчыдар радиотелеметрия системазы.

Спутникте турускан аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төөн келген информацияны ажылдап кылыры чорудуп турар. Метеорология информациязы ажылдап кылыр болгаш ажыгдаары-биле ССРЭ-ниң гидрометтевүүде кээп турар.

(СЭТА).

А. Н. Косыгинге беседа

Июль 16-да Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин АКШ-тың политиктиг болгаш хорецтитен болуктериниң коску ажылдакчылары Д. Рокфеллер, Ф. Черч, Дж. Гэвин болгаш Ч. Пост оларны хүлээп алган. Олар совет болгаш америк хөй-ниитиниң төлөлекчилериниң ужуражышкынына киржири-биле Совет Эвилелиде келген.

Болган беседага амгы делегей байдалынын болгаш совет-америк харылаалариның чугула чамдык айтырыгларын чугаалажып көргеН.

Июль 16-да ССРЭ-ниң Улуг театрынга болган хуралды Металлургтарның хүнүнге турескаатган.

Адырының ажылчыннары болгаш инженерлери тоску беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле алган хүлөөлелерин өөнүшкиниг күүседип турер деп, ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец бодунуң илеткелинге дыңнаткан. Январьдан бөөр олар даалгадан ажыр чартык миллион хире каанны, хөй шойну, ферроатты болгаш руданы берген. Будурулгенин бүгү өөрөө-даа эрес-кежээ металлургтар.

Байырлыг хурал

Июль 16-да ССРЭ-ниң Улуг театрынга болган хуралды Металлургтарның хүнүнге турескаатган.

Адырының ажылчыннары болгаш инженерлери тоску беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле алган хүлөөлелерин өөнүшкиниг күүседип турер деп, ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец бодунуң илеткелинге дыңнаткан. Январьдан бөөр олар даалгадан ажыр чартык миллион хире каанны, хөй шойну, ферроатты болгаш руданы берген. Будурулгенин бүгү өөрөө-даа эрес-кежээ металлургтар.

Металлургтарның

СЭКП Хакас обкомунуң органы «Ленин чолы» солун хакас чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн биске неделязы-биле холбаштыр бо арынны кылган.

ЛЕНИН ЧОЛЫ

«Совет чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн ажылдакчыларын Коммунистиг партия кижизиткен, олар бодунуң чонунуң ажыл-херектери болгаш сагыш-бодалдары-биле чурттап турар, оларның чогаадыкчы салым-чолу социалистиг Төрээн чуртунуң эрге-ажыктарындан чарылбас».

Л. И. БРЕЖНЕВ.

Акы-дуңма улустарның өг-бүлезинде

Л. ТАВРИН,
ажылчы чоннар депутаттарының Хакас область Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде коммунистиг тургузуушкунуун улуг программазын айыткан. Ол өндүр улуг сорулганы күүседир дээш Ленин орденниг Хакас автономнуг областың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, сорук кириишкиниг ажылдан турар.

«Партияның планы — чоннуң планы» деп лозуңнуң алаа-биле социалистиг чарыш Хакасияның булун бүрүзүнде бо хүннерде калбарган. Ажыл-ишчилер тоску беш чылдың биргизиниң планныг ойаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улус ажыл-агыйының кайы-даа адырыңа көскү чедишкиннерни чедип ап турар. Ону чоннуң тургузукчу, солун, сундуруушкуннуг ажыл-херектериниң чижектеринден көрүп болур.

Чүс-чүс чылдарда өөн чыткан черлерде ам чаа-чаа хоорайлар, фабрикалар, заводтар, улуг тудуглар, шапкын хемнерни кежир туткан демир-бетон көвүрүглер, демир-оруктар, электродамчыдылга шугумнары чаптылган. Бо хүннерниң улуг чаартылгалары Октябрьның, улуг Ленинниң, ооң тургусканы Коммунистиг партияның ачызында чедип алдынган. Ажылчы чоннар боттарының амыдыралының салым-чолунуң эзлери.

Хакас автономнуг областың тургустунган хүнүндеш бээр 40 чыл ооң эрткен чылдың октябрьда демдеглээн бис. Ол чылдарның иштинде үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга үндезин чаартылгалар болган, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнели өскен. Шаанда хожудангай чораан улусчуң ол чедишкиннери ленинчи национал политиканың амыдыралга боттанылышкынының бир көскү херечизи болган.

Бо хүннерде бистин области бежен ажыг национал улустарның оолдар, кыстары бир демниг, найыралдыг ажылдан, чаа амыдыралды тургузуп турар. Хакасияда тургустунган бүгү-ле чаагай кежиктер бузулбас найыралдың, акы-дуңмалышкы чөрүктүң найгамчыктыг үре-түнелери.

Хакасия ам бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг, механизаттаныган көдөө ажыл-агыйлыг, улам өзүп орар социалистиг культуралыг областарның биредзи. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң иниги хемчээли 200 катан өскен. Чүгле эрткен беш чылда безин областың капитал тудуунга 580 миллион рубльди чарыгдаан. Кол фонд 400 миллион ажыг рубльге өскен. Тейск рудниги, Черногорскиниң камволь-сукно комбинады, Абаканның трикотаж болгаш идик фабриказы, Шираның курган сүт заводу, бажың тудуунуң комбинады болгаш өске-даа бүдүрүлгелер ажыглалга киргеп.

Чүрттүң улус ажыл-агыйынга чүгле хөмүр-дашты, ыяшты, өңнүг металлды эвес, харын демир рудазын, дүктен аргаан кылыгларны, трикотажты, идиктерни, мебельди, спирт болгаш өске-даа продукцияны берип турар бис. Бистің области 1930 чылда бүдүн чыл иштинде бүдүрүп турганы хире продукцияны ам бүдүн чартык хүн иштинде бүдүрүп үндүрер аргалыг апарган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында мынча дээн: ...«Саян ГЭС-тиң составынга Саяның девискээр бүдүрүлге комплексизин, алюминий болгаш вагон тудуушкунуңуң заводтарын, кан шуткуп кударының улуг заводун, өңнүг медалдар ажылдап кылыр талазы-биле бүдүрүлгелерни, электротехника, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерни тургузарын эгелээр»...

Саян комплексизи! Ол дээрге он-он улуг бүдүрүлгелер, чаа-чаа хоорайлар. чүгле Хакасияны эвес, харын Красноярск крайның мурнуу талазындан акы-дуңма Тывага чедир электродамчыдылгазының күчүлүг чалгыы-дыр.

Саян комплексизиниң улуг тудуглары — Абаканның вагон тудуунуң заводу, Черногорскиниң кылымал алгы комбинады, Означенскиниң хөмүр-даш болбаазырадыр комбинады, делегейде база бир улуг Саян ГЭС-тиң дугайы бүгү чуртта сураглыг. Чаа тудугларывыска ажылдаары-биле чүрттүң бүгү булунварыдан муң-муң аныяк энтузиастар кээп турар.

Хакасияның ховуларында дөрт муң ажыг трактор болган ол хире комбайннар, чүк автомашиналары ажылдап турар. Чүгле 1970 чылда безин Төрээн чурттың шыгжамрынче 178 муң тонна тарааны урган. Беш чылдың иштинде 160 муң тонна тарааны, 13,2 муң тонна картофельди, 16 муң тонна эттри, 10 муң тонна сүттү, 1550 тонна дүктү, 25,5 миллион чуурганы пландан ажыр дужаган.

Хой ажылы — областың кол байлаа. Совхозтарывыста хойнуң баш саны ам 1300 муң четкен. Чаа беш чылдың төнчүзүнде ол 1,5 миллион чедер. Хаван, куш болгаш ан өстүрери ышкаш чаа адырлар соолгу чылдарда чедишкиниг хөгжөөн. Көдөөниң ажыл-ишчилери көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктын бедидериче кичээнгейни салып турар. Көдөө ажыл-агый культураларының дужуткүрүн бедиктери, малды четчир чем-биле хандырары, дужүттү чидириг чокка ажаары маңаа шиитпирлиг ужур-дужалыг. Бистің областың ажыл-ишчилери Тываның тараажылары болгаш малчыннары-биле хөй чылдарда чаржып келген болгай.

Бо чылын бистің мурнувуста сорулга база улуг. Бир гектардан-на 14,6 центнерден эвээш эвес тарааны ажаан алыр, иниги чылдазын 500 муң тонна чедирер, күрүнеге 200 муң тоннаны садар. Чартык чылда күрүнеге 1400 тонна эттри, 3980 тонна сүттү, 3 миллион чуурганы пландан ажыр дужааган бис.

Чурталга, культура амыдырал тудуглары калбарган. Сески беш чылда 600 муң дөрбелчин метр чурталга шөлүн, он-он школаларны, эмнелгелерни, уругаар садтарын болгаш яслилерни, библиотекаларны тудуп, ажыглалга киргеп. Электрижидилге болгаш радиожудулга доозулган. Кедээде чурттакчы бажыңнарының хой кезиинде гаазы киргеп.

Культура революциязын боттандырганы бистің көскү чедишкиннеривистің базымнары. 400 хире школаларда чоннуң ажы-төлү өөренип турар. Абаканның башкы институдунда, Красноярскиниң политехниктиг институдунда, Красноярскиниң көдөө ажыл-агый болгаш Новосибирскиниң демир-орук институттарында, чеди тускай ортумак өөредилге черлеринде 14 муң ажыг студент өөренип турар.

Областың улус ажыл-агыйында бо хүннерде бедик мергежилдиг 18 муң тускай эртемнигаер ажылдап турар. Оларның иштинде 60 эртем кандидады, бир эртем доктору бар. Эртем кандидаттарының 30 ажыы хакастар.

Чогаадыкчы кадрлар — чогаалчылар, артистер, чурукчулар, музыкантылар, журналистер бисте база өскен. Скульптор Ирина Карачаковның, чогаалчылар Николай Доможаковтуң, Михаил Кильчичаковтуң, улустуң шүүлүкчүраажызы Семён Кадышевтиң чогаадыкчы ажылдары хөй националдыг совет культурага көскү салыышкын болур. Кинооператор Василий Кирбижековтуң «Угрюм хем», «Ак частыышкын» болгаш өске-даа фильмнерде ажылдарын кино болгаш телекөрүкчүлер эки билир.

Амгы үеде тоску беш чылдың биргизиниң планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш области улам хайныккан. Ол чарыштың мурнуку одуруунда бистің чүс-чүс эң эки кижилеривис чоруп орар. Москва совхозунуң улуг кадарчызы Антон Андреевич Уязанов, Бородиниң уксаажылга заводунуң саанчызы Евдокия Денисовна Степаненко оларга чоокта чаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. «Россия» совхозтуң кадарчызы Анастасия Ивановна Глазко бо чылын база төрүүр чүс хойга овааштыр 136 хураганы алган. Тудугжулар Дора Федоровна Егорова, Гавриил Федорович Алахтаев, шахтөр Григорий Михайлович Кинякин, чолаачы Даниил Федорович Арыштаев олар ышкаш хөй-хөй мурнакчылар беш чыл планын күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар.

Найыралдың байырлалы — Хакас литератураның болгаш уран чүүлдүн Тывага эртер неделязы-биле холбаштыр ажылчы чоннар депутадының Хакас область Совединин күүскомунун мурнундан орденниг Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарынга изиг байырны чедирбишаан, күш-ажылга, амыдыралга чаа-чаа чедишкиннерни күүсексээр-дир мен. Тывага ам эгелээр ол чылыг ужуражышкыннар чаңчыл болган чогаадыкчы харылзааларывысты улам быжыглаар. ССРЭниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың түгүн улам бедик көдүрер дээрзинге бүзүреливис улуг.

Хойжунуң өөрүшкүзү

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин бистер, малчыннар, изин-биле, сорук кириишкиниг чугаалажып турган бис. Бистің чедишкиннеривисти Леонид Ильич Брежнев ковчуг тодаргай кылдыр көргүскен болду. Четпестерни база-ла илереткен. Мен съездиниң материалдарын номчуп олура, эрткен үени сактып келдим. Үжен чылдарда берге-ле тургулаан болдур ийин. Ынчан ачам совхозка хой кадарын турган. Мен аңаа дузалажып турдум. Ачам бир-ле катап мынча диди: «Антон, мени солуур апаар-дыр сен, кырган кижи хүнзедир хой соондан эленнедири берге-дир. Сенээ бүзүрээр мен, кодан хойну кадарып шыдаар сен. Хынамчалыг бол».

Ооң соонда ачамны солаан мен. Оон бээр 30 чыл эрткен. Хойжу болуру чиик эвес. Ынчан хой кажаазы деп чүве бар эвес. Амгы ышкаш ындыг кажаалар дугайын бодавайндаа турган. Ол үеде бис хойларны хат-шуурганыгда хөртүк-хар артынга ыжыктап камгалап ап турганывыска ам кым. бүзүрээр боор! Чылдар эрткен тудум-на, амыдырал улам экижип келген. Дыка хой хойжулар бергелерге шыдаашпайн үнгүлээн. Мен бодумнуң ынак хөрээмге уламна хандыкшып, чаңгыс-даа хүн хой чокка чурттап шыдаваас апарган мен.

Бөдүүн-даа болза, баштайгы хой кажаалары туттунган. Оларга хойларны кыштаадып болур апарган. Хойнуң уксаазын экижидип, чем дугайында сагыш салып эгелээн.

1936 чылда хойжу Хоха Чертыгашевти РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадынга сонгаанны улуг өөрүшкү болган. «Бистерни, хойжуларны, партия ол хире бедик үнелээн-дир» деп ынчаарда чугаалажып турдувус. Амыдыралче бистің шилип алган оруувус—шын болгаш чуртка ковчуг херек дээрзинге бүзүреливис улам-на быжыккан.

Чылдар эртип-ле турган. Фашистер биске аар-берге дайынны эгелээн. Бистің Төрээн чуртувус ол дайынга тиилеп үнген. Тиилелгени хандырар дээш хойжулар хөй үүлдү кылган. Дайын соолундеги чылдарда Хакасияның малчыннары бергелерни ажын эртнишаан, Төрээн чуртка хөй эзтти, сүттү, дүктү бээринче чүткүп турган.

Ам көдөө ажыл-агый чаа көдүрүлүшкүнче киргенде, көдөөниң ажыл-ишчилериниң ажылдаарына, эки чурттаарына хөглүг болзун дээш, партия бүгү-ле үүлдерни кылып турда, күштерни харамнанмайн улам-на күзеничигдир. Хойжулар бистерниң күш-ажылывысты кеззеде үнелеп турарына сеткилге өөрүнчүг-дүр. Өлөөн каш чылдар мурнунда бистің эживис, улуг кадарчы Татьяна Васильевна Окуневага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан, а улуг кадарчы Афанасий Алексеевич Щетининиң ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутадынга сонгаан.

Эзлчег менээ база-ла чедип келген. Ол СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда болган чүве. Менээ Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан деп дыңнаан, бүзүреевзи мен. Алаңнып, дыка ур ыыт чок олур мен: чаш назыным, ховунуң халаптыг хат-шуурганы, төрел-дөргүлге таварышкан өлүм-чидим, совхозтуң баштайы аар-берге чылдары караамга өөстүп эртип турду.

Бедик ат ойза бедик хүлзлгени база онаап турар. Кол-ла чүве—бистің Төрээн чуртувустуң улам мнай чечектелиишкини дээш, хүн бүгү чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары.

Бо чылын төрүүр 100 хойдан 116 хураганы менди алдым. Хүзээлгемни ажыраымза-даа, ол ындыг-ла хой эвес болбайн аан. Хой бүрүүнден 5 кг дук алдым, ол база-ла хүлээлгемден артык. Чамдык чылларда оон-даа дээре көргүзүүлерни чедип ап турдувус. Ынчалзажок чыл чыл-биле демей эвес болгай. Бистер деңнелди кулуттаазын оралдажып турар бис.

Мен бодумнуң өөнүктерим тыва хойжуларга байырны дамчыттым. Оларның кайы-бирээзи-биле өөнүктежип, арга-дуржулгазын солчуп, эки көргүзүүлерни чедип алыры менээ күзенчиг.

Антон УЯЗАНОВ,
хой ажылдыг «Москва» совхозтуң улуг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЧУРУКТА: А. Уязанов.

ХАКАСИЯНЫҢ ӨҢУ

Хакас уран чүүлдүн болгаш чечен чогаалдың Тыва АССР-ге неделязына киржип тура, хакас чурукчуларның коллективи Хакасияның сөолгу чылдардағы амыдыралына холбашкан ажылдарын тыва көрүкчүлерге бараалгадыр.

Чамдык чылдағаанларын хараазы-биле бистің чурукчуларывыстың чогадыкчы ажылынга бойдус чурумалын көргүзери колдай берген дээрзин айтыр бис. Делгелгеге ол талазы-биле мергежилдиг, бодалдыг, ханы уткалыг кылдыр кылган хөй ажылдар кирер.

РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу А. П. Лекаренковуң «Даглыг Хакасия» деп чуруу солун. Хакасияның иниги овур-хевири кылдыр «Үстүү Аскиз» дээр ат-биле ооң чуруу бурунгу болгаш ооң-биле кады чалыы чурттың овурун көргүзүп турар.

Хакасияның бойдузунуң чараш чурумалының дугайында чурукчу Ю. И. Худоногов хөй кыштү, чогаадыкчы бодалды, мергежилди чонга сонгээн. Ынчаарга бежен чылдардан бээр Абаканда чурттап турар чурукчу А. Ф. Калинин болза эрте бурунгу черни чаартын турарларның дугайында кижиге черле уттуумас, каракты өөртүп турар, эстетиктиг негелдеге дүүшкен чуруктарны кылган.

Аныяк чурукчу Р. И. Субраков чогаадыкчы ажыл талазы-биле өзүп турарларын бирээзи. Ол кижилерни херек кырында бары-биле, кандыг-даа доора, боду бодап алган артык үүл чогу-биле чуруур. Ынчаарга уран чүүлдүн алдарлыг ажылдакчызы В. Я. Яузованың чураан чуруктары эрги Шушенское суурга холбашкан. Ону чурукчу ол-ла турган үезинге таарыштыр, ынчаарда Шушенскоеге чораан кижилер ооң чуруктарын ам көөр болза, ооң шынныының маалымынга бүзүрээр апаар.

Абаканның чурукчулары А. А. Серебряков, В. М. Новоселов, В. К. Ананьин, П. А. Полежаев оларның чуруктарында бойдустуң амгы үедеги хевирлери көргүстүнген. Чурукчу Я. С. Велелевичиниң кижилер чуруурун солун. Ол болза Хакасияның мурнуу талазынче каш удаа чораан, Совет Хакасияның мурнакчы кижилерин хөйнү чуруп, чонга бараалгаткан. Амгы үениң кижилериниң, бойдус чурумалының дугайында чурукчу М. В. Бурнаковтуң ажылдары делгелгеге кирер, чонга олар солун болур.

Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, сураглыг график В. А. Тодыковтуң ажылдарын көрүкчүлер делгелгеге база көөрлер. Ооң ажылдары бөгүнүгү кижилерге хамаарышкан.

Уран чурулгага-даа, графикага-даа бижээн чуруктар хөй янзы темаларлыг. Кызылга ажыттынар делгелгеге хакас чурукчулар кызыман белеткенип турган болгаш хакас уран чүүлдүн база чечен чогаалдың Тывага неделязы-биле холбаштыр бистің ажылдарывысты тыва көрүкчүлерге көргүзүп турары акы-дуңма ийи улустуң чурукчуларының чедишкиннерни көрүп солчурунга база бир чугула идик болур кылдыр бодап турар бис.

М. БУРНАКОВ,
совет чурукчулар эвилелиниң кежигүнү.
Ф. КОРШУНОВ,
чурулга-бүдүрүлге черниң директору.

Вагон тудуунуң заводу

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында мынча дээн:

«Саян ГЭС, алюминий болгаш вагон-тудут заводтар, кан шуткуур улуг завод, өңнүг металлдар ажылдан кылыр бүдүрүлгелер, электротехника, чиик болгаш аъш-чем үлетүрүнүң бүдүрүлгелери составтыг Саяның девискээр-бүдүрүлге комплексизин тудуп эгелээринче кирер.

«Абаканвагон-тудуг» трестиг коллективи биске вагон тудуг заводун тударын даасканы. Ол үүг заводул, ооң күчүзү кандыгыл? Завод чангыс эвес болур. Ооң цех бүрүзү улуг бүдүрүлге. Бүгү завод Ташеба хемниң чөөн эринге 680 гектар черни эзлээр. Оон чаныгга чылда 320 муң тонна кан шуткуур завод турар. Вагон тудуг заводунуң бүдүрүлге күчүзү —чылда хөй чүк кирер 40 муң вагонну бүдүрер. Ол хөй деп бе? Ынчаарга 1970 чылда чурттың бүгү вагон заводтары чылда 58 муң вагон бүдүрүп турган болгай. Вагоннар ковчуг эки шыварлыг болур. Вагон бүрүзү 125 тонны чүктээр, металл бүдүштүг.

Ам дузалал цехтерниң бажыңнарын кылып алган бис. Заводтуң тудуу ооң-биле эгелээн. Ол болза узуну 300 метр, дооразы — 132 метр черге чаттыла бээр. Бо цех 1973 чылдың төнчүзүнде белен болур ужурлуг, а ооң долу күчүзүн 1974 чылда ажыглалга киирер. Ооң соонда кан шуткуур заводун болгаш өске-даа цехтерни түдүп кирер. Кан-биле өске-даа заводларны ол хандырар.

Хуусаа кыска, а ажыл эңдерик. Чуртка ындыг улуг болгаш эң чугула бүдүрүлгени тударын биске даасканынга чоргаарланып турар бис. Бистің кижи бүрүвүс ооң харысалгазын билир, партияның, чоннуң идегелин күүседиринге бежен.

Тоску беш чылдың баштайгы чылында 10 миллион рубльди шиңгээдир ужурлуг. Дараазында чылдарда ол сан 2—3 катан өөр апаар. Бо чылдың эрткен үезинде тудугжулар коллективин четчеләәр ажыл чоруп турган, ол ам-даа доозулбаан. Ынчалза-даа ам бар коллективтің кижилери күжүн харамнанмайн ажылдан турарлар.

Ынчангаш Абаканга ындыг улуг бүдүрүлгени тударын улуг өөрүшкү кылдыр хүлээп алган бис. А хоорайны алыр болза, вагон заводу туттунары-биле холбаштыр 70 муң дөрбелчин метр чурталга шөлүн кылыр, амгы үениң чаа школалар бажыңнары, Культура бажыңы, муң орунуг эмнелге хоорайжыгазы, хөй уруглар албан черлери, садыг төвү бар болур.

Бүгү чүвени кижиге, чоннуң чаагай чоруунга деп, партияның лозуну маңаа база боттаныр. Абаканның ам туттунун турар ийиги микрорайону база чараш болур. Ооң бир булунунуң келир үезин мооң аданда чуруктa көргүскени ол.

Бистің тудугда мурнакчылар хөй. Абаканның тудутларынга хөй чыл ажылдап келген Федор Евдокимов, Василий Солонцев, Александр Чи Ен Су, Ибрагим Зоболин, Виктор Носков болгаш өскелерни-даа адан болур бис. Оларның болгаш бистің коллективте өскелериң-даа күжү-биле Абаканга хөй чурталга бажыңнарын, бүдүрүлге объектилерин туткан. Чүткүл болгаш дуржулга бар, күзел улуг. Чуртта эң улуг вагон тудут заводун тудар талазы-биле партияның болгаш чоннуң даалгазын төлептиг күүседип шыдаар бис.

Ю. САРГОВ,
«Абаканвагон-тудуг» трестe эптекчи.

Өөрүшкүну чедирер дээш

Хакас чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүн Тывага неделязын хакас уран чүүл ажылдакчыларының харызы деп болур, чүге дээрге тыва чечен чогаалдың, уран чүүлдүн төлөлекчилери эрткен чылын биске чораан болгайлар.

Бистің найыралывыс девискээрнин, төөгүзүнүң, төрел дылының талазы-биле, социалистиг нациялар болуп турары-биле быжыг. Бистің артистерниң безин аразында найыралы чогаадыкчы байдалдыг болгулаар. 1946 чылда Тывага оюн көргүзүп чораан, тыва артист О. Ензак-биле найыралдажы берген мен. Ол найырал улам-на дыңзып, ажылывыска дуза болуп, бистің чогаадыкчы ажыл талазы-биле дуржулгавысты байыткан.

Ужуражы бергенивисте, орай дунеге чедир шиилерге ойнаан рольдарывысты чугаалажып, санал-онал солчуп, өске-даа өөрүвүстүң болгаш режиссернуң күүседилгелериңден бээр чугаалажып келир бис. Ылангыя Васса Железнованың ролюн ойнаарынга хамаарыштыр маргыжыпдаа, чугаалажып-даа келир бис, ужур чүл дээрге, ооң ролюн Абаканда мен, а Кызылда—О. Ензак ойнап турар болган.

Мен бодап көөрүмге, бистің театр коллективтеривис шиилериң кол рольдарының күүседикчилерин солужун ойнаар практиканы чамдыкта кылгылаар болза, ажыктыгдаа болгу дег.

Келир үеде тыва авторлар С. Пюрбюнүң «Кызыл үер», С. Токаның «Боттанган кузел», О. Саган-оолдун «Чүткүл» деп шиилериңден үзүндүлерни бистің көрүкчүлеривиске бараалгадып шыдаар боор бис деп идеген турар бис.

Бистің театрывыс кызылчыларга хакас драматург М. Е. Кильчичаковтуң «Өзүмнер» деп шиизин таныштырар. Тываның районларынга чоруп турар үевисте ол шиизиниң студентилери ийиги курска чогаадыкчы отчёдун Абакан телевидениезинге көргүзүг кылыры-биле дооскан. Ооң мурнуу чарымда олар удуртукчулары-биле кады Аскиз болгаш Таштып районларның суурларынга, улустарынга барып чораан.

Хакас улустуң «Алдын Арыг» дээр маадырлыг тоол чогаалындан үзүндүүнү чон онза сонуурган турган.

* * *

ЭКСПЕДИЦИЯ

Москваның Күрүне университединиң профессору Л. Кызласов баштаан археология экспедициязы Хакасияда ажылдап турар. «Хакасия — эрте бурунгу культураның турускаалдарының эң байлак эртинези» деп, Хакасияга бир-ле чораан, ол профессор чугаалап турган. Оглахтинге казыышкындан тывылган, ийи муң ажыг чыл бурунгаар эдилел база өске-даа чүүлдер ооң оозун бадыткаан, оортан эртемге улуг үнелиг чүүлдер тывылган.

* * *

ЧАА НЕМЕЛДЕ

Областың Культура эргелелиңден чогуур үезинде дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринче өөредип чоруткулаан аныяктары ам оларны дооскулааш, Абаканда четкилеп келген, культура эргелелиниң эргелинде киргеннер. Оларның аразында библиотека, клуб ажылдакчылары хөй.

Ам областың 212 библиотеказынга 140 тускай эртемниглер ажылдаар, олар 70 муң ажыг номчукчуну хандырар, оларда 1386800 ном бар.

Г. БУРНАКОВА.

Абакан хоорай чыл келген тудум-на өзүп, сайзырап турар. Бо чурукта хоорайның келир үеде туттунар бир булуңунуң төлевилелии көргүскен.

Культура амыдыралындан

УЛУСЧУ ТЕАТРЛАР

1971 чылдың апрельде Абаканның башкы институдунуң «Рампа» дээр театр-студиязынга улусчу театр деп атты тывыскан, ук коллектив А. С. Пушкиниң «Даш аалчы» деп шиизин эки тургускаш, ол атты чедип алган. Ынчаарга Сорск хоорайда шиниң улусчу театрынга ол атты тывысканындан бээр он чыл болган. Бо хүннерде бистің областа улусчу 8 театр ажылдап, уран чүүлдүн аргазы-биле чонга бараан болуп турар. Чижээ, Бейск, Аскиз, Копьевонун улусчу театрлары театр сезону доозулганда безин ажылын үргүлчүлеп турар.

* * *

«АЛДЫН АРЫГ» СЦЕНАДА

Ленинградтың театр, музыка болгаш кинематография институдунуң хакас актерлар студиязының студентилери ийиги курска чогаадыкчы отчёдун Абакан телевидениезинге көргүзүг кылыры-биле дооскан. Ооң мурнуу чарымда олар удуртукчулары-биле кады Аскиз болгаш Таштып районларның суурларынга, улустарынга барып чораан.

Хакас улустуң «Алдын Арыг» дээр маадырлыг тоол чогаалындан үзүндүүнү чон онза сонуурган турган.

* * *

ЭКСПЕДИЦИЯ

Москваның Күрүне университединиң профессору Л. Кызласов баштаан археология экспедициязы Хакасияда ажылдап турар. «Хакасия — эрте бурунгу культураның турускаалдарының эң байлак эртинези» деп, Хакасияга бир-ле чораан, ол профессор чугаалап турган. Оглахтинге казыышкындан тывылган, ийи муң ажыг чыл бурунгаар эдилел база өске-даа чүүлдер ооң оозун бадыткаан, оортан эртемге улуг үнелиг чүүлдер тывылган.

* * *

ЧАА НЕМЕЛДЕ

Областың Культура эргелелиңден чогуур үезинде дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринче өөредип чоруткулаан аныяктары ам оларны дооскулааш, Абаканда четкилеп келген, культура эргелелиниң эргелинде киргеннер. Оларның аразында библиотека, клуб ажылдакчылары хөй.

Ам областың 212 библиотеказынга 140 тускай эртемниглер ажылдаар, олар 70 муң ажыг номчукчуну хандырар, оларда 1386800 ном бар.

Г. БУРНАКОВА.

КҮРҮНЕНИҢ БОЛГАШ КОЛХОЗТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Бистиң колхозтарывыс чыл келген тудум-на улам күш-шыдал кирип турар. Бо чылын олар (а оларның саны чурта 30 муң ажыг) көдээ ажыл-агыйның бүдүрүп үндүрүп турар ниити продукциязының ниити хемчээлиниң барык чартык кезиин бээр.

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездиаиниң доктаалын ёзугаар тургусканы Колхозтар чөвүлелдери моон соңгаар колхоз бүдүрүлгеаиниң экономиказын улам көдүреринге эвээш эвес рольду ойнаар.

Бо чылдан эгелээш олар улам-на хөй ажыл-хереки кылыр апаар. Колхозтарның эвилел чөвүлелиниң дугайында Дүрүмүү болгаш районнуң, областың, крайның, автономнуг болгаш эвилелдешкен республикаларның чөвүлелдериниң чижек Дүрүмүн база бадылаан.

Ол болуушкунну Колхозтарның эвилел чөвүлелиниң харыысалгалыг секретары, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң колхозтар херектериниң талазы-биле Кол эргелелиниң начальниги П. А. Макеев СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар тайылбырлаан:

— Ол чаа документилер колхозтар чөвүлелдерин тургузарының корум-чурумун, оларның кылыр ажылын, эрге хүлээлгелерин болгаш оларның көдээ ажыл-агый органнары-биле, а ол ышкаш өске-даа организациялар, албан черлери болгаш ведомстволар-биле аразында харылзааларының байдалын тодарадын турар.

Колхозтар чөвүлелдери соңгулдалыг хөй-ниити органнары болурун Дүрүмде айыткан. А оларны колхозчу демократиязы улам хөгжүдеринге, колхозтарның амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгаларының эң чугула айтырыгларын коллективтиг-биле чугаалажып шинтпирлээринге таарыштыр тургускан. Ол-ла чөвүлелдер бүдүрүлгеин организастаарының дуржулгазын ниитилештирер болгаш курлавырларны улам долдур ажыглаар талазы-биле сүмелерин ажылдап кылыр ужуруг.

Колхозтар чөвүлелдери боттарының херек кырында ажылын кылып чорударда партияның болгаш чазактың шинтпирлерин удуртулга болдур, күштүг бооп турар хоойлуларны, колхозчуларның съездилериниң доктаалдарын болгаш колхозтуң чижек уставын барымдаалаар ужуруг.

Чөвүлелдериниң кол-ла сорулгазы — колхоз тургузуун бүгү хемчеглер-биле быжыглаары, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң талазы-биле партияның ажылдап кылганы программаны чайгылыш чокка амыдыралга боттандырары болур.

Колхозтар чөвүлелдериниң албан-хүлээлгелери дыка хөй болгаш түүл-бүрү. Олар боттарының ажыл-чорудулгалары-биле колхозчу кедээниң кол-кол бүдүрүлге болгаш социал айтырыгларын шуптузун хаара тудуп турар. Чижээ, колхозтар чөвүлелдери орулгаларны шын хуваарын чугаалажып көөр болгаш колхозчуларның кол болгаш сайгарылга фондуларын эң-не ажыктыг кылдыр ажыглаарының талазы-биле саналдарны ажылдап кылыр. Олар колхозтарның, колхозтар аразының болгаш күрүне-колхоз бүдүрүлгелериниң база организацияларының бүдүрүлге-ажыл-агый болгаш саңхөө ажылын чугаалажып көөр, оларның ажылын экижидер талазы-биле саналдарны болгаш сүмелерин ажылдап кылыр дээш оон-даа өске хүлээлгелиг бооп турар.

Колхозтарның аңгы-аңгы чөвүлелдериниң ажылы болгаш хүлээлгелери чаңгыс аай эвес болур. Бир эвес Колхозтарның эвилел чөвүлели болгаш эвилелдешкен республикаларның колхозтар чөвүлелдери колхозтарга бүдүрүлгеин башкарар, планнаашкын болгаш ажыл-агыйның иштики саналгалар, колхозтарга күш-ажылды организастаар, оон төлевирин болгаш камгалалын сайыраңгайжыдар талазы-биле дуржулганы ниитилештирип, сүмелерни ажылдап кылыр болза, автономнуг республиканың, крайның, областың болгаш районнуң колхозтар чөвүлелдери бо айтырыглар талазы-биле саналдарын киирер ужуруг.

Колхозтарның эвилел чөвүлели сүмелерин болгаш саналдарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш өске-даа организацияларга, а районнуң, областың, крайның, автономнуг болгаш эвилелдешкен республикаларның колхозтар чөвүлелдери—чогуур көдээ ажыл-агый органнарынга, колхозтарның үстүнде турар чөвүлелиниге, республиканың Министрлер Чөвүлелиниге, Күрпланынга, облкүүскомга болгаш оон-даа өске черлерге киирер.

Чөвүлелдер болза оларның уставтарында азы дүрүмнеринде болгаш күштүг бооп турар хоойлуларда көрдүнген колхозтарның, колхозтар аразының болгаш күрүне-колхозчу бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының эргелерин чайгылыш чок сагыыр, оларның ажыл-агый талазы-биле тускайлаң болгаш эгелекчи чоруун хөгжүдеринге бүгү хемчеглер-биле дузалап деткиир хүлээлгелиин демдеглээри эргежок чугула.

Колхозтар чөвүлелдериниң кол кезээ—район чөвүлели болур. Оон ажыл-чорудулгалары колхозтар-биле дорт холбаалыг болур. Ынчангаш ол чөвүлел колхозтарның болгаш колхозтар аразының организацияларының бүдүрүлге ажыл-агый чорудулгазының, кадрлар белеткелиниң, колхозчуларның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын бедидериниң, колхозтуң чижек Уставын сагыырының айтырыгларын чугаалажып көөрүнче бодунуң күженнишкинин салыр ужуруг.

Колхозтар чөвүлелдери шуптузу дарганы, орадакчыларны болгаш харыысалгалыг секретарыны соңгуур. Хуралдар аразының үеларинде болгаш хүцүүн айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле Колхозтарның эвилел чөвүлели болгаш районнарындан аңгыда эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайның, областын-даа колхозтар чөвүлелдери Президиумну соңгуур.

Хуралдарга көөр айтырыгларны өөренир болгаш эки белеткээр соруга-биле эвилелдің чөвүлелинге, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның крайның, областың колхозтар чөвүлелдериниге секцияларны тургузарын көрүп турар. Чижээ, колхозтарның эвилел чөвүлелинде: колхоз уставының болгаш колхоз демократиязының, экономиканың болгаш колхоз бүдүрүлгеин организастаарының секциязы; күш-ажылды организастаарының болгаш төлээриниң дээш—шупту тос секциялар бар.

Колхозтарның эвилел чөвүлелин колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге азы эвилелдешкен республикаларның колхозтар чөвүлелдериниң төлээлекчилериниң хуралынга ажык бадылаашкын-биле беш чылда соңгуур. Эвилелдешкен республикаларның колхозтар чөвүлелдери база-ла ындыг хуусаага соңгуттувар. Автономнуг республиканың, крайның, областың колхозтар чөвүлелдерин колхозчулар конференциязынга азы колхозтарның чогуур чөвүлелдериниң төлээлекчилериниң хуралынга 2—3 чылга, а районнарга — ол-ла хуусаага колхозтар төлээлекчилериниң хуралынга соңгуур. Боттарының хуралдарын колхозтарның эвилел чөвүлели чылда ийиден эвээш эвес, эвилелдешкен, автономнуг республикаларның, крайның болгаш областың чөвүлели — чылда үштен эвээш эвес катап эрттирер, колхозтарның район чөвүлели— ш ай дургузунда бир катап хуралдаар.

Совхозта политмассалыг ажыл

1970—1971 өөредилге чылында партия өөредилгезиниң системазынга 119 кижи хаара туттунган, оон тус-тус школалары программазын доозкаш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын 5—6 кичээлдерге өөренип, зачёттарны дужаганнар. Ниитизи-биле партия өөредилгезиниң янзы-бүрү звеноларын 131 дыңнакчы доозуп, чаа өөредилге чылында программазын уламчылаар.

Коммунистерниң марксисчиленичи өөредилгезиниң дугайында айтырыгны парткомга болгаш эге организациялар хуралдарынга каш удаа чугаалажып тургулаан. Ынчангаш совхозта партөөредилгениң эки түннелдиг доозулганы ол.

1971—1972 өөредилге чылында партия чырыдыышкынынга өөренир 183 дыңнакчыларның четчеленгешкинин кылып тургускан.

Совхозтуң «Билиг» ниитилелинде 23 лектор ажылдап турар. Номчуттунган 63 лекцияның темазының кол угланыышкыны—партияның XXIV съездизиниң шинтпирлери, делегей байдалы, тоску беш чылдың сорулгалары. Лекторлар Т. Дамбаажык 10, В. Бюрбю—11, М. Чамбал-оол—12 лекцияны чонга номчаан. Лекторларның, политинформаторларның, пропагандистерниң киржилгези-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын чартык чылда 18 кезек черге 600 ажыг кижиге таныштырган.

Партия организациязының чанында агитколлективтерни Т. Сесер-оол удуртуп турар. Агитколлективте 60 агитатор, 9 информатор бактааган. Партия организацияларында агитаторлар бөлүктери планнарны тургузуп, агитаторларның тус-туста харылаар участоктарын быжыглап хуваган. Агитаторларның, политинформаторларның семинар хуралдары 4 удаа эрткен. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын чонга таныштырар, чугула политиктиг кампания соңгулда үезинде агитмассалыг тайылбыр ажылдарын агитколлектив багай эвес организастаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырарынче чонну кыйгырып турар лозуңнар хөй-ниитиниң черлеринде, клубтарда, школаларда астынган. Хөй кыргыыр пунктуларда кыргылданың шынарын экижидеринче, дүктү чидириг чокка ажаарынче кыйгырган лозуңнар, агитхуудустар, шоодуглуг хана солуннар, «комсомолчу прожекторлар» бар.

Совхозта ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын организастаар талазы-биле культура албан черлери, библиотекалар, спорт чөвүлелдери чамдык хемчеглерни ап чоруткулаан. Культура бажыңының ажылдакчылары чонга бараан болур ажылдарын боттандырар дээш бедиткен хүлээлгелерни ап келген. Культура-массалыг ажылдарның төвү—Культура бажыңының чанында музыканың, ырының, танцының, уран номчулганың болгаш өске-даа бөлүгүмнериниң киржикчилери бедик мергежилдиин өвүр районга болгулаан уран үүл көрүлдезинге чаңгыс эвес удаа көргүскеннер. Агитбригадаларның район көрүлдезинге «Хомус» аттыг агиткультбригада бирги черни алган. Агитбригада үнүүшкүннүг концерттер-биле малчынарже айда 2 үнер графикти үспейн ажылдап келген болгаш районнуң өске ажыл-агыйларынче чыл эгезинден тура 2 удаа аалдаашкынны кылган.

Бо чылдың апрельде Торгалыг көдээ Культура бажыңынга «Комсомолчу куда» деп темалыг кежээни организастаан. Байырлал болгаш дыштанылга хүннеринде янзы-бүрү кежээлерни доктаамал эрттирип келген.

Совхозтуң дорт библиотеказы Канскиниң библиотека техникумун дооскан тускай эртемниглер-биле хандыртынган. Торгалыгда библиотекарь Ч. Т. Санчай бирги кварталда «Коммунизм тургузукчузу кандыг болурул?» деп диспутту болгаш Олег Сагаан-оолдуң «Төрээн кижилер» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген.

Чоннуң культурлуг дыштанылгазынга спорт улуг ужурдузалыг. Совхозтуң «Урожай» ниитилелинде 170 кижи бар. Спорт чөвүлели чартык чылда суурга хоккейниң, хүрештиң, волейболдуң, футболдуң, шыдырааның маргылдааларын чоруткан. Аңаа хөй санныг ажылчыннар идепкейлиг киришкен. Бежээ дүжерге-лээныак ооддар, кыстар спортчу оюннарга ойнап, дыштанылыыр-биле чыглып келир. Ол оюннарны көөрү-биле суурнуң чурттакчылары чыглып, харын-даа оларның киржип турары спортчу дыштанылганың калбарганын херечилеп турар.

— Политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарны чон ортузунга улам калбартып тургаш, чаа беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур бис. Ильич дег өөренир, ажылдаар, чурттаары—бистиң эчис сорулгавыс ол—деп, «Торгалыг» совхозтуң партком секретары Василий Балчиевич БЮРБЮ чугаалады.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш торгалыгжылар аразында социалистиг чарышты улам калбартып, шудургу ажылдап турар. Оларның ортузунга партияның политмассалыг ажылын улам бедик деннелге тургузары совхозтуң партия комитединиң чугула сорулгазы.

К. САРЫГ-ООЛ.

Депшилгелиг арга-биле

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин күүседир дээш бистиң республикада чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары социалистиг хүлээлгелерни ап, бо чылдың баштайгы чартыында чедишкиниг ажылдаан.

Республиканың хандырылга бүдүрүлгелери бараанныг продукцияны сайгарарының чартык чылда планын 104,8 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 60,6 муң рубльдиг продукциязын сайгарган, азы оон хемчээли эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 10 хуу өскен. Ачы-дуза чедирериниң хемчээли база элээн өскүлделиг болган.

Республикада чоннуң амыдырал хандырылга ажылдакчылары чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир, бо чылдың ийги чартыында бир миллион ажыг рубльдиг продукциязын бүдүрер.

Бо сорулганы шинтпирлээри ол бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарындан, технологтуг чорудулгаларның шынарындан, ажылга дешилгелиг аргаларны нептередириниңдан хамааржыр. Бо дугайын республиканың Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының партия ажылагый активиниң хуралынга демдеглээн. Хуралга Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң 1971 чылдың баштайгы чартыында ажылының түүнелдерин болгаш ийги чартыында сорулгалар дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аңаа Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы В. Г. КОГАНКОВ илеткел кылган.

Бай-Хаактың, Тоора-Хемниң, Самагалдайның чоннуң амыдырал хандырылга комбинаттары чартык чылда шудургу ажылдаан. Кызылдың дааранылга фабрикаазы, Чадаананың, Эрзиниң, Ак-Довурактың, Хову-Аксының болгаш өске-даа черлерде чоннуң амыдырал хандырылга комбинаттары чартык чылда продукция сайгарар планнарын күүсеткилээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоску беш чыл планының талазы-биле Директивалары көдээге чоннуң амыдырал хандырылгазын бедик темп-биле хөгжүдерин көрүп турар. Комбинаттар директорлары Ю. А. НЕГАЕВ (Кызыл), В. К. БУДЕНКО (Бай-Хаак), Чадаананың септелгетудуг участогунуң начальниги С. С. ОЙДУП, Кызылдың дааранылга фабрикаазының директору Т. М. МОРДВЕНКОВА, Сарыг-Септиң септелге-тудуг эргелелиниң прораб участогунуң улуг прораву Г. Я. КАСТУЧЕНКО, Шагаан-Арыгның чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында местком даргазы М. К. ХҮРЕҢ-ООЛ олар болгаш өске-даа эштер хуралга сапал бергеш, коллективтеринде ажыл-херектиг байдалын ботшүгүмчүлекчи ёзу-биле көргеш. Четпеестеринде чыдагаанын анализтеп, опу чайладыр дээш ап турар хемчеглерни илеткелчи болгаш санал берген эштер тодаргай чугаажээлерни доктаамал эрттирип келген.

Совхозтуң дорт библиотеказы Канскиниң библиотека техникумун дооскан тускай эртемниглер-биле хандыртынган. Торгалыгда библиотекарь Ч. Т. Санчай бирги кварталда «Коммунизм тургузукчузу кандыг болурул?» деп диспутту болгаш Олег Сагаан-оолдуң «Төрээн кижилер» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген.

Чоннуң культурлуг дыштанылгазынга спорт улуг ужурдузалыг. Совхозтуң «Урожай» ниитилелинде 170 кижи бар. Спорт чөвүлели чартык чылда суурга хоккейниң, хүрештиң, волейболдуң, футболдуң, шыдырааның маргылдааларын чоруткан. Аңаа хөй санныг ажылчыннар идепкейлиг киришкен. Бежээ дүжерге-лээныак ооддар, кыстар спортчу оюннарга ойнап, дыштанылыыр-биле чыглып келир. Ол оюннарны көөрү-биле суурнуң чурттакчылары чыглып, харын-даа оларның киржип турары спортчу дыштанылганың калбарганын херечилеп турар.

— Политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарны чон ортузунга улам калбартып тургаш, чаа беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур бис. Ильич дег өөренир, ажылдаар, чурттаары—бистиң эчис сорулгавыс ол—деп, «Торгалыг» совхозтуң партком секретары Василий Балчиевич БЮРБЮ чугаалады.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш торгалыгжылар аразында социалистиг чарышты улам калбартып, шудургу ажылдап турар. Оларның ортузунга партияның политмассалыг ажылын улам бедик деннелге тургузары совхозтуң партия комитединиң чугула сорулгазы.

К. САРЫГ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

Мерса-Матрухта чугаалажыышкын

Египеттиң Мерса-Матрух хоорайынга КАР-ның президентизи Анвар Садаттың болгаш Ливияның Революстуг чөвүлелиниң даргазы Шуамар Каддафиниң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн.

Суданның Революстуг чөвүлелиниң кежигүнү Абдель Кадер Зейн эль-Абдин баштаан судан делегациясының база киржип турары чугаалажыышкыннарга Араб Чөөн чүкте байдалды болгаш ол девискээрде сөөлгү болуушкуннарны чугаалажып турар.

(СЭТА).

Күрүне контролюнга

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң чазаа «Бэнк оф Америка» дээр америк банкының Чилиде салбырын күрүне контролюнга алган. Ол дугайын Чилиниң төп банкызының президентизи Альфонсо Иностроса дыңнаткан.

Даштыкы болгаш хуу банкыларны күрүне контролюнга шилчидери Сальвадор Альенде баштаан Улусчу чаңгыс эштиң чазааның программазының база бир кол сорулгазы болур.

Бирманың чаа чазаа

РАНГУН. (СЭТА). Чуртта эрге-чагырганың дээди органы — Бирманың Революстуг чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар чазакты премьер-министр генерал Не Вин баштадыр тургускан. Не Вин чазакта камгалал министриниң албан-дужаалын база алган.

Бирманың Социалистиг программазы партияның сүмезин ёзугаар Революстуг чөвүлелди эде тургузарын чоруткан соон дарый чаа чазактың составын ында чарлаан.

Никсонну чалаан

ПЕКИН. (СЭТА). Июль 9—11-де Пекинге премьер Чжоу Энь-лайның болгаш АКШ-тың президентизиниң национал айылы чок чоруктуң талазы-биле дузалакчызы Киссинджериң аразынга чугаалажыышкыннар болганын ында чарлаан. Бо чугаалажыышкыннарның дугайында албан ёзузунуң дыңнадызында чугаалааны болза, КУР-нуң чазааның өмунээзинден Чжоу Энь-лай 1972 чылдың май бетинде «таарымчалыг үеде» Кыдатка келиринче президент Никсонну чалаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, АКШ-тың президентизи Р. Никсон КУР-га келзин деп кыдат чазактың чалалгазын бодунуц хүлээп алган дугайында албан ёзузунуң дыңнадызын чарлаан.

Харылзааларны үскен

КАИР. (СЭТА). Ливия Марокко-биле дипломаттыг харылзааларны үскен деп, МЕН агентилелдиң корреспондентизи Триполиден дыңнаткан. Ливия чазак Мароккода бодунуң эрге-ажыктарын төлээлээр дугайында дилегин КАР-га киргген.

Мароккога күрүне эргилдезин кылыр дээн ораддажыышкын соонда сөөлгү хүннерде ливия-марокко харылзаалар чидирленген.

Патриоттарның тиилелгези

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо чылдың баштайгы алды айлары америк-чалча шериглерге удур Мурнуу Вьетнамның патриоттарының улуг тиилелгелери-биле демдеглеттинген.

Парлалганың хосталга агентилелиниң медээлерин ёзугаар алырга, ол үениң дургузунда хосталганың Улусчу чепсектиг күштери дайзынның 151 муң ажыг солдат, офицерин чыскаалдан үндүрген, оон иштинде АКШ-тың болгаш оон эвилелчилери чурттарның 25.500 солдады бар. Мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынның 46 батальонунга аар чидиргин таварыштырган, 4.200 шериг машиназын чок кылган, оон чартык кезин танкылар болгаш бронетранспортёрлар болган. Оон аңгыда олар улуг хемчээлдиг 400 ажыг боону саңдан үндүрген, 75 шериг эшелонун аңдарып дүжүрген. Бирги чартык чылда дайынчы чорудулгаларның үезинде Мурнуу Вьетнамның патриоттары дайзынның 1.160 хире самолёт, вертолёдун дүжүр аткан болгаш үрээн, 380 суднону суг дувунче киргген болгаш өрттеткен, 7.500 боо-чепсекти, а ол ышкаш хөй санныг шериг техниказын болгаш херекселин хунаап алган.

Дайзынның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо чылдың январьдан июньга чедир үеде Барыын Намбо девискээринге хосталганың Улусчу чепсектиг күштери четче эвес медээлер-биле алырга, дайзынның 35.700 солдат, офицерин саңдан үндүрген деп, Парлалганың хосталга агентилели дыңнаткан. Оон-биле кады батальонларның он команда пунктузун, дөрт шериг баазазын узуткаан, 200 хире суднону суг дувунче киргген база өрттеткен, 140 шериг машиназын, 50 үгер боону, кыжар үүл болгаш ок-чемзек шыгжаан алды складты чок кылган, 2.500 боо-чепсекти, хөй санныг шериг херекселин хунаап алган.

Палестинаның чонунуң эргелерин камгалаар

КАИР. (СЭТА). Палестинаның Национал чөвүлелиниң IX сессиязы бодунуң ажылын КАР-ның найысылалынга дооскан.

Политиктиг дээди удуртуланы Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң бүгү кол организацияларының төлээлекчилери составтыг кылдыр тургузар дугайында шинтпирни сессияга хүлээп алган. Политиктиг дээди удуртуланың даргазынга Асир Арафат соңгуткан.

Палестинаның Национал чөвүлелиниң даргазы Халед Фахум «сессияны Палестинаның араб чонунуң чаңгыс эвин чедип алырынче чугула базым» дээн.

Сессия Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар эргелерин деткиири-биле демиселди күштелдиреринче араб чурттарны кыйгырган.

Месилдежиишкин

КАМПАЛА. (СЭТА). Ында парлап үндүрген тускай дыңнадыгны ёзугаар алырга, июль 11 болгаш 12-де чепсегленген бөлүк тура халыкчылар Джиджа биле Морото хоорайларда уганда армияның гарнизоннарынче халдаан. Халдаашкынны ойтур шапкан. Аткылажыышкын үезинде Уганданың турум армиязының он чеди солдады өлүткен.

Эрге-чагырганар дувурөөзинин болдурбас деп хамааты чонну кыйгырган.

Чазактың программазы

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Дешилгелиг партияның, улусчу эвилелдиң, «хостуг бодалчыларның болгаш чөөн үеалдиглерниң организациязы» партияның төлээлекчилериниң тургустунган чаа исланд чазактың политиктиг программазын ында парлап үндүрген. «Даштыкы политика талазы-биле эң-не хамаарышпас болгаш шинтпирлиг угланыышкынны» чорударын чазак медеглээн. Чазак ылаңгыя ийи герман күрүнени болгаш КУР-ну КНО-га хүлээп алыры дээш, айылы чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле нинти-европа чөвүлел хуралын чыылдырары дээш туржур.

«Өскерилбес байдалдарда чурттуң НАТО-га киржилгезин» чазактың баш бурунгаар көрүп турары программадан билдинип турзажок, «дөрт чыл үениң дургузунда даштыкы шериглерни Исландиядан чоорту үндүрер төлээде АКШ-биле камгалал дугайында керээни эде көөр азы күш чок болдурар» дээн. Ында политиктиг хайгааракчыларның бодалы-биле алырга, Кефлавикте америк баазаны узуткаар деп турары ол. Америк баазаның турар чоруу исланд улусуң чөптүг дувурөөзинин болгаш удурланыышкынын болдуруп келген. Исландия «нинти рынок»-биле онаа садыг керээнин чарарынче түүкүлдүг, ынчалза-даа аңаа кирбес деп, чазак медеглээн.

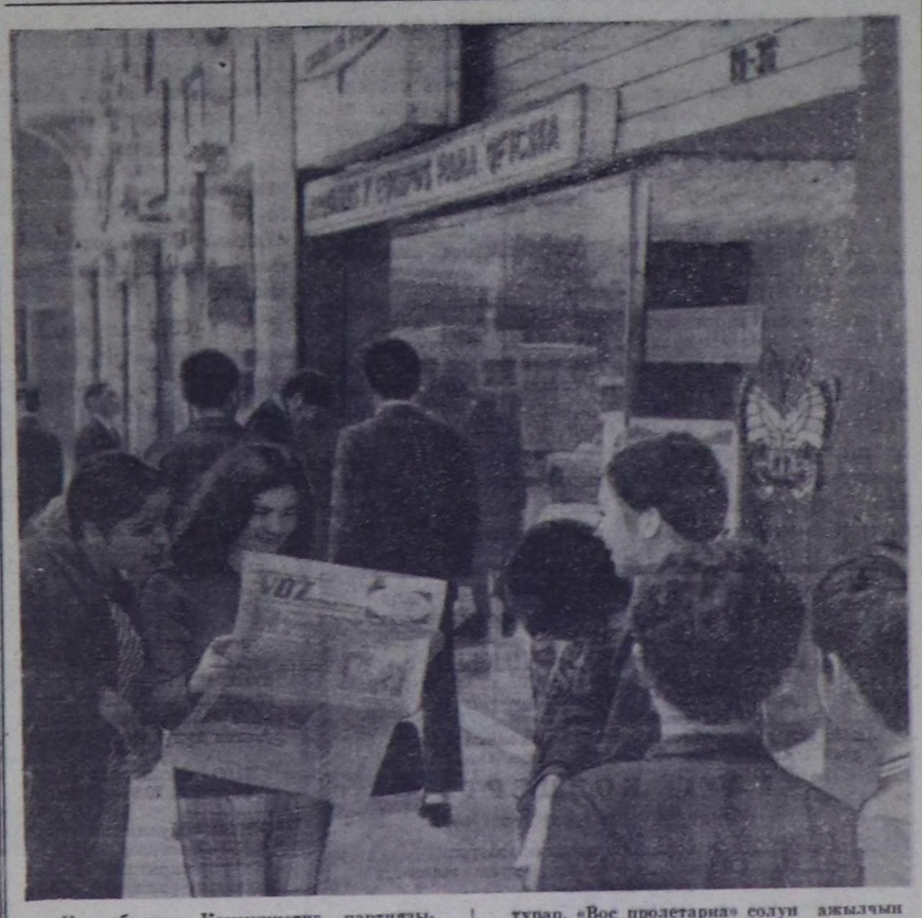

Колумбияның Коммунистиг партиязының солуну «Вос пролетариа» («Ажылчының үнү») 1963 чылдан бээр Богота хоорайда парлаттынып үнүп турар. Мурнунда оон ады «Вос де-ла демократиа» турган. Солуннуң чонга нептереңгей апарганындан сезилгеш, чазак чери ону хоругдап каан. Чеди-ле хонганда ук солун «Вос пролетариа» деп чаа ат-биле үнүп эгелээн. Амгы үеде оон 25.000 экземпляры ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның ортузунда нептереп турар. «Вос пролетариа» солун ажылчын аңгының эрге-ажыктарын камгалап, эргечагырганың болгаш делегей реакциязының оларга удур сорулгаларын сойгалап, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле эп-найыралчы харылзааларны кылып, калбартыр дээш демисежип турар.

ЧУРУКТА: студентилер «Вос пролетариа» солунну садып ап турары.

Н. УРТМИНЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

● Чечектелген хакас черде ●

СОЦИАЛИСТИГ ХАКАСИЯНЫҢ ЧЕЧЕН ЧОГААЛЫ

Улуг Октябрь Хакасияның улусчу чогаалынга делгем орукту ажыткан. Ыраажыларның, тоолчуларның угаанарындан шүлүк чогаал, дамырак кара суг дег, соксаал чок дыңналып турар. Бистің сураглыг тоолчуларывыстың бирээзи С. П. Кадышев — Чогаалчылар эвилелиниң кежигүү, кезээде чон ортузунда. Бодунуң чонунуң эрткен-даа, амгы-даа, келир-даа үеэзин ол тоолдап орар.

Хакас черниң амыдыралывыңы, культуразының чаартылгалары-биле кады чечен чогаал хөгжүп келген. Хакастар номнарны төрөп болгаш орус дылынга номчуп турар. Хакас чечен чогаалдың үндезилекчилеря В. Кобяков, М. Коков, П. Штыгашев, амгы чогаалчылар Н. Г. Доможаков, М. Е. Кильчичаков, И. Г. Котюшев, И. М. Костяков, М. И. Чебодаев, М. Р. Баинов, В. Угдыжеков, Н. Тиниников болгаш өскелериң-даа аттары чонга калбаа-биле билдиңгир апарган.

Чечен чогаал хөгжүлдезивге чогаалчы И. Доможаков улуг салыышкынны киргген. Он ажыг чыныды номнарны ол үндүрген, орус чогаалчыларның хөй чогаалдарын очулдургулаан. Ол — колхозчу күш-ажылдың ыраажызы. Бистің черниң чаартылгаларының дугайында хамаатының бедик медерели-биле чогаалды ол бижип турар. Бодунуң «Ырак аалда» деп романынга ацгы демиселиниң нарын болуушкуннарын ол көргүскен.

Иван Котюшевтиң баштайгы шүлүктери 1938 чылда кострүп келгилээн. Оон бээр он ажыг номну үндүрген. Оон ийи чыныды ному Москвага үнген. Бойдустуң чурумалының, кижилериниң хүн бүрүдеги ажыл-ижиниң дугайында лириктиг азы сюжеттиг шүлүктерни ол бижиир.

Шүлүкчү болгаш драматург М. Кильчичаковту Хакасияда даа, оон дашкаар-даа эки билир. Оон амыдыралының дуржулгазы улуг. Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчизи. Хакасияның чогаалчылар организациязының он ажыг чыл удуртқан. Оон хөй шүлүктери амыдыралдың, ынакшылдың, кижиниң дугайында бодалдар-биле сиңиккен. Күчүлүг шөшту дамчыштыр кижиниң амыдыралының өлүм чогун ол ырлай бээр, ийи хемни оон дениеп чугаалаары совет кижиниң амыдыралының утказының дугайында чугаа болуп бээр. Дайын тулчуушкуннарының черин көргеш, тайбыгының дугайында ол ырлай бээр.

Иван Костяков — шүлүкчү, прозаик. Хөй ырны ол бижээн, оларны чон ырлап турар. «Торгу кур» деп ооң романы чуртка коллективизацияның. Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайында чугаалап турар. Бөдүүн хакас малчынарны ында тода көргүскен.

Аныяк шүлүкчүлер М. Чебодаев, М. Баинов хакас чечен чогаалга чаа аялганы киргген. Кижилериниң тодаргай овур-хевири, оларның ажылы М. Чебодаевтің чогаалдарынга чайыпналчак сюжет шугумнуг көстүп келир. М. Баинов амыдыралдың, ооң тургузукчузу кижиниң дугайында ханы бодалдарны илередип турар.

Бистің шүлүкчүлеривистің шүлүктерин, шүлүглелдерин өрус дылга тус-тус номнар, чыындылар кылдыр Хакасияга, Красноярскиге, Новосибирскиге болгаш Москвага парлап үндүргүлээн. Соолгу он чыл иштинде улуг проза чогаалдары көстүп келгилээн. Чижээ, Н. Домажаковтуң «Ырак аалда» деп романын Г. Сыеолятинниң очулгазыбиле Красноярскиге болгаш «Роман-солунга» парлаан. И. Костяковтуң үстүнде чугаалаанывыс «Торгу кур» деп романы, Т. Балтыжаковтуң, Г. Топановтуң «Хара-Хус» деп төөжүзү, И. Катюшев, С. Чарков, А. Черпаков, К. Нербышев болгаш өскелериниң-даа рассказтары бистің чечен чогаалывыста көскү черни эзлеп турар.

Шин талазы-биле база чамдык чедишкиннер бар. Соолгу чылдарда, эллэн каш чаа шиилер көстүп келген, оларны театрга көргүскүлээн. М. Кильчичаковтуң «Адыглыг өзеи» деп шиизин чуртту хөй театрларынга көргүскен, тыва сценага база ону көргүскени билдиңгир болгай. 1970 чылда ооң «Өзүм» деп шиизин чонга көргүзүп эгелээн. 1970 ленинчи юбилей чылының мурнуу чарыында С. Чарков «Айдоо» деп шиини бижээн, ында болза шөлүлгеге турган В. И. Ленин-биле хакастарның ужуражыышкынының дугайында чугаалаан. Шиилерни аныяк авторлар-даа бижип турар.

Ынчангаш чечен чогаалдың бүгү жанрлары бисте сайзырап турар, ооң-биле кады чогаалдарның шыпары доктаамал экижин турары ооруңчуг. Рассказ азы роман, лириктиг азы сюжеттиг шүлүк, шиия азы баевя, шугумчүлелдиг чүүл азы чогаал дугайында ажыл—бо бүгү бистің аныяк чогаалывыстың байлаадыр. Ол байлак ниитилелге улуг кижизидикчи күш болур. Ол номнарны эр-не ырак черлерде кижилер номчуп, школаларда болгаш институттарда өөренип турар.

Өске республикаларның чогаалчыларының ажылдарын хакас дылга очулдургаш, парлап турарын маңа база чугаалаар херек. Чижээ, тыва болгаш хакас чогаалчыларының бот-боттарының аразында харылзаазы бистің чечен чогаалывысты база байыткан. С. Токанын «Араттың сөзү» деп чогаалының бир номун биске тускай парлап үндүрген, Тыва АССР-деп өске-даа авторларның ацгы-ацгы чогаалдарын тыва дылга база парлап үндүрүп турары биске өөрүнчүг. Чижээ, Н. Домажаковтуң романын тыва дылга парлааны биске эки өөрүшкү болгаан.

Черле мынчаш, Тываның болгаш Хакасияның культура талазы-биле араазында солчуушкуннарны кылып турары улуг чедишкин болур ужуулуг. Бистің артистеривистің Тывага кээп, чонга бараан болуп турары, тыва артистеринің, культура ажылдакчыларының биске чеде бээри чаагай чаңчыл болу берген, чонга ол кончуг солун болгаш өөрүнчүг.

Бо бүгүнү айыткаш, бистің улустарывыстың амыдыралында чугула болуушкунну — 1970 чылда тыва чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң биске болган неделязын демдеглээр бис. Ынчаларга Хакасияның чечен чогаалының болгаш уран чүүлүнүң бо неделязының улуг ужур-дузалын бистің кижи бүрүүс эки медерел билип турар.

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларының араазынга харылзаа тудары Хакасия биле Тываның ажыл-ишчилериниң пайыралын улам бижылаар, а ол чорук болза, СЭКП-ниң XXIV съездизинин чогаалдакчы интеллигенциязының мурнунга салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ядиг болуп, чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң улусчу болгаш партийжи болур принципин удуртулга болдурбушаан, социалистиг реализмниң үндезининге бистің бурунгаарлаашкынывыска делгем орукту улам ажыдар дээрзинге чигзиниг чок.

П. ТРОЯКОВ,

Чогаалчылар эвилелиниң Хакас салбырының харыысалгалыг секретары.

Чурукта — 1970 чылда тыва чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң неделязы Хакасияга болуп турда, тыва болгаш хакас чогаалчыларның ужуражып турганы.

Иван КОТЮШЕВ.

Пушкинге,

Хакас черниң хая-дажы,
хову, шөлү,
Хайнып-мөөрзөп хеми болгаш
саарыглары
Сени өөрүп, элдек чассыг
уткып ап тур,
Сетки́л сергек, бийеэ хевээр
чалыы-дыр сен.
«Советь» болгаш «колхозчу»
деп сөстер бөгүн
Чолдуг чурттуң шөлдерииге
ужур турда,
Сээн үнүң хүнге чылып,
чалыыналгаш,
Сергек омаа улам хайнып
ужар ийик.
Алыс ынак аалчывыс сен,
хүндүлээр бис.
Аныякка, кыргынга-даа
хакас, орус
Ийи дылга шүлүктериң
чаңыландыр
Иле-тода номчуп берип
тургулаар сен.
Оът дайнааш, аттар ыраар
былгырыгылаар,
Одаг кыпкан хову черде
чылгычының
Чарлып болбас өөнүүг болуп,
ыржым дүне,
Чаныда дег, хөөрежип
олурар сен.
Кежээ дүжер, ыяш кезер
тудугжулар
Шыргай эзим иштин орта,
чадбыын от дег,
Чырыткылыг сөзүн чугаалап
дыңнаар дөштин,
Кезек одун чүшкүргүлеп,
удуваскар,
Өглер санай, будун санай —
кажанда-даа
Өнүктерин өөрүшкүлүг
уткып алыр.
Челер аттыг чалыы кыс-даа,
Пушкин, сени
Черле билир, орукка-ла
таныр каастар.
Бистің Пушкин! Бөгүн улам
ынак-тыр бис!
Күзелдериң Төрээн чуртта
бүде берген!
Бижээн шүлүүн—чогаалдарың
чонда тудуш.
Бистин-биле коммунизм
чеде бээр сен!

Очулдурган Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Иван КОСТЯКОВ.

Чодураа

Бажыңымның сонгазының
Дужунда бо чодураам бар.
Баштарында чечектериң
Тудуп, суйбан турукаар мен.
Болчаан эжим чедип кээрге,
Бүрүлери медээлей бээр.
Бодал-чүреем хайныгып кээр,
Бүгү бодум чымырап кээр.
Часкы хүннүң херелинде
Чаражын-даа чүү дээр оңу!
Ак хар ышкаш чечектери —
Аныяк назы каасталгазы.
Чодураамның чечектери
Салбакталдыр чемиштелгин!
Чоргаар ишчи эжим-биле
Сагыжывыс каттышсын-даа!

Очулдурган О. СУВАКПИТ.

Моисей БАИНОВ.

Эртен

Эрте одун!
Хову-шыктың делгемнинде
Эриг алдың—Хүн-даа үнүү.
Хорагай боон баткан сугну
Хоюг көк бус шутлап алды.
Эрте одун!

Аныяк сен, чараш-даа сен,
Чоргаар болгаш эрес-даа сен,
Сонгаң караан ажыдыпкаш,
Аас-кежиин тыныр ап көр.

Эрте одун!
Оруун узак, чолун байлак.
Омак баазып, хөгүүт чуртта.
Эртенги хүн магалыын көр,
Элеге ийир чашты берзин.

Эрте одун!

Дээр көгү гүн дег арыг.
Дерин, өжүүн халас барбас.
Эргим чуттун кайыын тура
Эрээн шокар чечен шыпсын.

Очулдурган А. ДАРЖАА.

СССРЭ-ниң улустарының V чайгы Спартакиадазы

Спартакиаданың одун кывыскан

СССРЭ-ниң улустарының V чайгы Спартакиадазының түнел маргылдааларының байырлыг ажыдышкыны июль 16-за, Москвада В. И. Ленин аттыг Төп стадионга болган. Партияның болгаш чазактың хүн бүрүдеги ада сагыш човаашкынының ачызында күш-культура совет кижилериниң амыдыралының чарылбас кезээ апарган, Спартакиадалар чогум-на оон төрүттүнген. Бешки Спартакиаданың массалыг маргылдааларынга 44 миллион ажыг кижи киришкен.

Партия, ажыл-агый, профэвилел, комсомол болгаш спорт организациялары «Улус ажылагыйын хөгжүдериниң талазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездизинин Директиваларының» кыйырганын ёзугаар ажылчы чоннарның калбак массаларының күш-культура болгаш спорт-биле дадыгарынга таарымчалыг бүгү байдалды тургузар дээш улуг ажылды чорудуп турар.

... Чүс муң кижи олурар стадион долган. Аалчылар олурар индирлерде — социалистиг чуттарның спорт эвилелдериниң удуртукчулары, МОК күүскомунуң кежигүннери, спорт хевирлериниң аайы-биле делегей федерацияларының президентилери, аныяктар болгаш спорт херектериниң талазы-биле ялы-бүрү чуттарның министрлери, XX чайгы Олимпий оюнларының болгаш XI кышкы Олимпиаданың комитеттериниң делегациялары.

Чазак индиринге чыылганнарның изин-биле уткааны эштер Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, А. Н. Шелепин, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар көстүп келген.

18.30 шак. «Калбак делгем Төрээн чуртум...» деп кыйгырыг дыңналган. Байырлалдың ягелээрин фанфарлар дыңнадыпкан.

Бүгү эвилелдешкен республикаларның туктарын туткан спортчуларның соонда Советтер чуттун Хельсинк болгаш Мельбурн, Скво-Велли болгаш Инсбрук, Рим болгаш Токио, Гренобль болгаш Мехико Олимпиадаларынга, Европа болгаш делегей чемпионаттарынга алдаржыткан спортчулар чоруп орган.

Маршта — эвилелдешкен республикаларның, Москванын болгаш Ленинградтың командалары. Олар рим «V» санны дүрзүлеп, бут-бөмбүүнүң шөлүнге чыскаалыпкан.

Спартакиаданың оргкомитединин өмүнээзинден оон даргазы С. П. Павлов киржикчилерге чүве чугаалаан.

Бистің төрээн партиявыска болгаш Совет чазаавыска алдар тудуп, чугаазын ол тондурерге, спортчулар: «Алдар!, Алдар!, Алдар!» деп харылаан. Спортчу кыстар барын талаккы индирже чүгржүп үне бергеш, партия болгаш чазактың удуртукчуларынга чечектери тывыскан.

СССРЭ-ниң Гимнизи чаңгыланган. Тукту кодурген.

Кадыг-дошкун чылдарда социалистиг Төрээн чуртун камгалап, боттарынын амы-тынын берген кижилериниң турасказаалын минута иштинде ёзулаарын диктор чарлааргa, шупту улус турып келген. Метрон санап эгелээн. Холунда от кывыскан тудалыг факельдиг спортчу кыс стадионче чүгүрүп кирип келген. Мексика Олимпиадазының шаналын алган Наталья Чистякованы Спартакиаданың одун кыпсыр бүүрелди идегээн. Ол отту стадионче чиик атлеттерниң эстафеталы Кремль ханазында биллинмес солдаттың хөөрүнден кывыскаш, дамчыдып келгени ол.

Кайгамчык чидиг от кыва бергеш, чалбышталып турган.

Спартакиаданы ажыткаңын чарлаан.

Республикаларның шилиндек командалары шелду хостап, аныяк спортчуларга турган черлерин хостап берген. Москванын профэвилелдериниң ургларның спорт школаларының өөреникчилери гимнастика көргүзүглери-биле байырлалды эгелээн. Ол үеден эгелээш-ле стадионга динмиттиг адыш часкаашкыны уламчылап турган. «Динамовуң» хөй санныг спортчулары ялы-бүрү мергежилгелерин көргүскен. Оларны «Трудовые резервы» ниитилелиниң күш-культуржулары солаан. Оон соонда спорт талазы-биле чурттуң дээди өөредилге черлериниң студентилери көргүзүглерни кылган. Программаны армияның спортчулары дооскан.

Стадионга Спартакиаданың программазын ёзугаар чиик атлетика эстафеталары болгулаан. Ленинград — Москва араазынга маннаашкын кылган бөлүк спортчулар келген.

Чалыы назынын кайгамчык байырлалы бут-бөмбүүнүң талазы-биле чуртка биргеи чер дээш ЦСКА болгаш «Динамо» (Киев) командаларының ужуражыышкыны-биле доозулган.

(СЭТА-ның корр.).

Чөптүг шииткел

СМОЛЕНСК. (СЭТА-ның корр.). 1941—1945 чылдарда Ада-чуттуң Улуг дайынының үезинде Төрээн чуртунга өскерлин, немец-фашистиг эжелекчилериниң чалчалары болуп турган саттынакчыларның хөрээн көрген суд чорудулгазы ында доозулган.

Бир ай иштинде үргүлчүдээн ажык суд хуралынга өскерликчилериниң хөрээн ылаштыы-биле тодараткан, олар гитлержилериниң даалгазын күүседи, суурларны үштеп, өрттеди, хөрөжеңнерни, уругларны, кыргаңнарны өдүрүп турганы илерээн. 1942 чылда Касиля суурга болган ону долгандыр турар суурларга 157 кижини тудуп алган (оларның араазынга коммунистер, комсомолчулар турган) өскерликчилер оларга бир хонукта чем, суг бербээн. Оон соонда эттеп соп турган, суур кыдынга аштарып, боолаан. Уругларны оңгарларже дириге киир октап турган.

Боолаашкынны немец офицерлер болгаш Смоленск округ полициязының начальниги, дайын соонда ГФР-де чаштына берген идегег Д. Космович командылап турган. Камгалал чок кижилерни боолап турган шаажылакчыларның араазынга Төрээн чуттуң өскерликчилери И. Черномашенцев, С. Липилин, В. Дворников, И. Шпаков, С. Кочуров, Г. Ахмедов, И. Сетькин олар турган.

Өлүрүкчүлер хөй чылдарда чаштының келгеннер. Ынчалза-даа өүрүнниң айыыл чок чорук органнары оларны тыныкаш, хөрөэн илередип, судка дамчыдып берген.

Июль 16-да Москваның шериг округунуң шериг трибуналы шииткел үндүргеш, шимчеңгир шаажылакчы отрядтың командирин Н. Е. Черномашенцевти дээди клабиле адын шиидерин доктаатган. Өске шаажылакчыларны 7-ден 15 чылга чедир хуусаада шыныы чурумнуг колонияларга хөрөэн эрттирериби-биле хосталгазын казып шииткен.

Суд чорудулгазынга олурушканнар шииткелди чүүлдүгүүшкүн-биле уткаан.

ПОЛИТЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫНГА

июльдуң 19-та

Хакас автономнуг областың чечен чогаалының болгаш уран чүүлүнүң Тыва АССР-ге неделязы ажыттынар

УЛУГ КОНЦЕРТ

Концертке киржирлер:

Областың М. Ю. Лермонтов аттыг шиик театры;
Хакасияның «Жарқы» дээр ырның болгаш таңшының улусчу ансамбли;
Ырның болгаш таңшының орус улусчу ансамбль.
Эгелээри 19 шак 30 минутада.
Касса Политчырыдыышкын бажыңында болгаш Гастелло аттыг паркта ажылдап турар.

Таңды райондан медээлер

Районуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бо чылдың бирги чартыында ажылижиниң түпелинге турасказаткан паадымы болуп эткен. Аңаа колхозтарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агый Дуржулга станциязының мурнакчылары, «Тыва кобальт» комбинаттың төлөлекчилери, район төвүнүң чурттакчылары киришкен. Үре-түнелдиг, ак сеткилдиг ажылы дээш 60 ажыг кижи СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндулел бижиктери болгаш ортектиг чүүлдер-биле шаңнатканнар.

Наадымның киржикчилеринге «Тиилелге» совхозтуң Дуржулга станциязының болгаш районуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери бодунуң уран чечен талантынын бараалгаткан.

«Элегес» совхозу биле Бай-Хаак суурнуң спортчуларының аразында бут-бөмбүүнүң маргылдаазы болган. Тиилелгени бай-хаакчылар чедип алган.

* * *

ПОЛИТИНФОРМАТОРЛАР

Бо хүннерде көдээнин ажыл-ишчилериниң ортузунда 133 политинформатор хайныышкынныг ажылдан турар. Партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедишкиниг күүседир дээш бистің Төрээн чуртувустуң улузунуң хайныышкынныг ажыл-ижин болгаш баштыкыда болуп турар болуушкуннарның утказын политинформаторлар чонга тайылбырлаарын доктаамал чорудуп турар.

* * *

БОТ-ТЫВЫНГЫР КОНЦЕРТТЕР

«Тиилелге» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери көдээ ажыл-агый Дуржулга станциязының Хадын-Аскында фермазының малчынарынга болгаш Дус-Хөлде дылтанын турааларга боттарының концерттерин көргүскүлээн. Оны 700 ажыг кижи сонуурган көрген.

С. ТУШКОВ.

Төлептиг кижи

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан суурунуң чунар-бажыңының ажылдаар хүнеринде чеде бээрге ханг, соок суу белен, ишти-дашты арыг-силиг, ажык турарындан улус туралаан үе-шагында барын чунуп ап турар. Соолгу ийи чылда Александра Чадамбаевна Сендир-оол чунар-бажың ажылчыны болгаандан бээр байдалдыка экижээн.

Чунар-бажыңга ажылдап турар үеэзинин чамдыктарында ыяш, хомур эвээжеп төне бээр, төне берип, электростанциязыбиле аразынга чүгүрер ужурга-даа таваржыр бергелер турулаан. Александра Чадамбаевна ындыг чедимче чок байдалдарны дарый чайладып, шудургу ажылдап келген.

Бистің суурнуң биче назылыглары ажыл-ишке кызымак ол кижини «Шура угбай» деп адаарлар. Ол хөрөэженнер чөвүлелиниң кежигүнү, агитатор, оон бажыңы суурда үлегерлиг агитквартиралардың бирээзи. Чоокта чаа эткен соңгудалар хүүнде Александра Чадамбаевнаны Көк-Чыраа көдээ Советиниң депутадынга соңгаан бис. Чонуң айбычызы депутат болурунга ол төлептиг кижи.

К. КЫРГЫС.

Телевидение

ИЮЛЬ 18-ТЕ
МОСКВАДАН

13.10—Программалар дамчыдылгазы. 13.15—Соолгу медээлер. 13.30—ССРЭ-ниң өөвүг металлургия министри П. Ф. Ломаковуң чугаазы. 13.40—Школачыларга, Москва хоорайның Төп музыка школазының өөреникчилериниң концерти. 14.00—«Бо хүн—Металлург хүнү». Чурттуң металлургия будурүлгелериндей репортаж. 14.30—«Музыкалыг киоск». 15.00—Оолдарга: «Тиилекчилер». 15.45—ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанцевтиң чугаазы. 15.55—Металлургия хүнүнге турасказаткан концерт. 17.10—Соолгу медээлер. 17.25—«Дорт танкист болгаш ыт». Уран-чечен, хөй сериялыг телефильм. (Польша). 20 болгаш 21 сериялары. 19.25—«Бистің аалчывыс шүлүкчү Сергей Васильев». Төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлаан.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Кеддерединг эрге чок». Уран-чечен телефильм. II сериязы. 20.55—Концерт.

МОСКВАДАН

21.30—«Музыкалыг ужуражылга». 22.00—Соолгу медээлер. 20.05—«Моогулер билир сылер бе?» Киноочерк. 22.25—ССРЭ-ниң улустарының V спартакиадазы. 23.45—01.00 — «Сагыып бодалдың рыцары». Уран чечен фильм.

ИЮЛЬ 19-ТА
КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (тыва дылга). 19.15—Кыска фильм. 19.40—«Шөл». Телефильм. 19.55—Абакан телестудиязының программазы. 20.45—Телемедээлер (тыва дылга). 21—Чарладдар, рекламалар. 21.05—22.50—«Евдокия». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыгаарга боолаашкын» 9.25, 11.00, «Хамраз» (1 болгаш 2-ги киноолар) 12.35, 15.30, 18.25, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Курлавырның маадыры» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, «Фанфан-Тюльпан» 18.55, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пенинниң узун угу» 9.20, 13.00, 17.00, «Дудускектиг ховуда» 11.10, 15.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бөрү чаңгызы» 12.00, 14.00, «Эр, хөрөжен кижилер» 16.00, 18.00, «Фараон» (1 болгаш 2-ги киноолар) 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Канукута куйнуң чажыды» 12.00, 14.00, «Амыдыралдың бир хүнү» 16.00, 18.00, «Дзю-донуң генийи» (1 болгаш 2-ги киноолар) 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыныды 12.00, «Шинтпирлиг кыс» 18.30, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Арзылан халыырыыче белеткениг турэ» (венгр фильм) 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дудускектиг ховуда» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун чаштыг чараш Варвара» 9.15, «Май дүнү азы сугга дүшкен», 11.10, 13.00, «Хамраз» (1 болгаш 2-ги киноолар) 14.50, 17.50, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Курлавырның маадырлары» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Мазандаранның парыы» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуун 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда колдааның 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймаг ыраа колдааның 37-13, культура колдааның 23-54, көдээ ажылгый колдааның 21-47, үлетүүр колдааның 22-64, чагаа база совет тургузуг колдааның 41-27, информация колдааның 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1.).

ТС—00108.